ماشاء اللہ لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم

الحمد للہ والمنۃ کہ دریں زمان میمنت اقتران کتاب لاجواب مشتمل بر مسائل فقہ بطریق واضح ولائح مسمی بہ

تحفہ نصائح

۱۳۲۵

جس کو شیخ غلام علی برکت علی تاجران کتب کشمیری بازار لاہور

مطبع علمی پرنٹنگ پریس میں باہتمام شیخ نذیر احمد پرنٹر چھپا

فہرست ابواب تحفۂ نصائح معہ شرحہائے دیگر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمدے بگویم بیحد و مر خالق جن و بشر
کردہ معلق آسمان ہم اختران شمس و قمر

عطائے بدادہ عرش را پرواز پائش طائرے
چون برق سالے چار صد آنگہ رسد پایہ دگر

ہم آفریدہ ہفتئے کش عرض و طولش آنچنان
این ہفت طبق ارض و سما پنہش چو قبہ بر سپر

دریا و لب ہا جوئے ہا کردہ روان روئے زمین
اشجار پر از میوہ ہا روید زمین شہد و شکر

مردہ اراضی جملگی زندہ کند از قطرہ ہا
آن خشک میدان یکسان این ہم لعل بینی ہم خضر

سیارگان چون شمع ہا کردہ بپا از بہر خود
روشن مزین شد سما از بہر خلقے راہبر

چیزیکہ باشد در جہان آن چیز گوید ذکر حق
تسبیح گویان عالمے نامی بود خواہی حجر

شایان این نعمت ہمہ از لطف و فضل خویشتن
محبوب خود خواندش یکی از فضل خود خالق بشر

لیکن نمی فہمد کسے تسبیح ہر یک در جہاں
مگر آنکہ رب العالمین دارد بایں ہر یک خبر

در نعت حضرت رسالت پناہ محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم

گویم درودے دُرفشاں بر روحِ خاصِ مرسلاں
کان نورِ عرش و آسمان سلطانِ جملہ بحر و بر
شاہِ جہان آن مصطفےٰ سلطانِ جملہ انبیاء
بہر شفاعت ہمگناں روزِ جزا بندد کمر
لولاک چترے بر سرش چون جاہ و شان پیش رسل
تا از نیاید در جہاں جملہ رسل باشند بدر
شاہے ندیدم در جہاں از قاف تا ہم قیرواں
نے در زمیں نے در سما چوں مصطفےٰ باشند دگر
جملہ رسل از زمیں کردند پیدا معجزہ
دو نیم ماہ شد در سما بر وے چو کرد او یک نظر
رایات او ماحی شدہ جملہ رسوم کفر را
آیات او دیدند چوں جملہ عرب گشتہ مضطر

در مدح شیخ العالمین قدوۃ السالکین محمود نصیر الدین قدس سرہ العزیز

شیخ معظم سلطان ما محمود آں صاحب قراں
چوں او نیاید ہیچکس ہم تا ہم تا محشر

عالم بعلم ہمچو او ہرگز ندیدہ مردمے
اندر کرامت ہمچو او خیزد کجا دور قمر

او بود شیخ مقتدا او را جہانے مقتدے
گشتند اعمی سالکاں چوں رفت آں صاحب نظر

وار و لمنا عالمے خاک درش سرمہ کنند
خوش وقت آں صاجدلاں گشتند او را پے سپر

اے شیخ مخدوم جہاں ما را بخواہی از خدا
تا رستہ گردم از عنا یابم بجنت کشتک زر

در سبب تصنیف کتاب و تعریف ابو الفتح گوید

گوید ہمیں یوسف گدا در وعظ گنجے چند را
از بہر خلف خوش لقا ابو الفتح آں نور البصر

آں رکن دین کز علم خود معمور دارد رکنہا
یارب بگرداں آنچناں بہر از من ایں قدر

از نسخواہم بہر او علم و عمل تقوے و ورع
سالک بگرداں آں چناں چوں او نباشد کس دگر

از صد قدل خواہم ز تو یارب بگرداں پیش من
سبقے بگوید بشنوم بینم جہانے پیش در

پندے بگویم بعد ازیں بشنو بہر یا بے زمن
در بستن آخر بے بہا در گوش کن جان پدر

تحفہ نصائح نام این کردم ز حق دارم رجا
کاندر نظر پاکان شود مقبول چون شیر و شکر

رنجے کشیدم مدتے ہم دردہا چون دردِ زہ
تا من بزادم این چنین تحفہ منوّر نامور

یارب ز فضل و لطفِ خود گردان چنین این تحفہ را
جملہ جہان عاشق شود خوانند ہر شام و سحر

باب اوّل در بیان توحید باریتعالیٰ عز اسمہٗ گوید

گر دو چو بالغ کودکے فرض ست شناسی حق بدو
داند خدا بیشک یکے جز او نشاید کس دگر

بیچون بدان حضرت خدا مثلے ندارد و شبہ ہم
ہرگز نزادہ کس از و نے مادر او را نے پدر

او را طعام و آب و زن ہرگز نباشد حاجتے
خوابے نہ او را غفلتے نے سہو را بر وے گذر

پشتی نخواہد از کسے نے مشورت با کس کند
جملہ جہان محتاج او از کس نخواہد او نصر

جوہر مرکب جسم ہم عرض و تناہی ہم مگو
نامش مخوان جز آنکہ آن صاحب شرع کرد خبر

نے گل بگوئی یار ہم رنگے نگوئی نے مزہ
بوئے نگوئی شکل ہم نے قد و قامت نے صور

اور انکو نہ کوئی درمکان نے عرش کوئی جائے او
نے پیش و پس نے راست و چپ نے زبر گوئی نہ زیر

و نداں بداں حضرت خدا اشنواست و بیناست ہم
اشیا شدہ از خواست او ہم نور ظلمت خیر و شر

موجود کردہ عالمے مختار در ایجاد ہا ہم
عاجز نبودہ ہیچگہ وقتے نہ گشتہ مضطر

حادث بداں جملہ جہاں جز حق بداں کس را قدم
جملہ صفاتش ہمچنیں بیشک بداں جانِ پدر

گویا بداں حضرت خدا اندر ازل بریک سخن
آمر بداں ناہی بداں صیغہ یکے جملہ خبر

حرفے ندارد صورت ہم اعراب و روے نے ہجا
دانی کلامش بیشکے از جنسِ خاطر ہم فکر

دیدہ شود حضرت خدا از بعد جنت آخرت
بینند جملہ مومناں ہر یک بدیدہ چشم سر

بکنند فراموش ہر یکے نعمت چناں زحمت جہان
مدہوش جملہ مومناں از یک تجلّے در نظر

رویت نباشد در مکان نے در جہت نی متصل
کیفے ندارد ایں سخن نے درک و نے مثلِ دگر

دیدن خدا در خواب ہم باشد روا اندر شرع
محکی است از جملہ سلف صد لاک دریں وارد اثر

باب دوم در احکام و ارکان ایمان گوید

گر انبیاء ہم نامدے نے شرع بودے در جہاں
واجب شدے بر مردماں ایمان بخالق مقتدر

تصدیق دل ایماں بداں ایں رکن اصلی بیشکے
اقرار شد اندر زباں از بہر احکام اے پسر

تصدیق گر داری بدل اقرار نارے بر زباں
باشی تو مومن نزد حق کافر بنزدیک بشر

گر مردمے اندر جبل ناشنود علمے از کسے
آنجا بمیرد آں جناں باید عذابے در سقر

ایماں بیار و چوں کسے علمے نخواند ہر معرفت
عامی بود آں مومنے ایمان مقلد معتبر

ہرگز نباید مومنے بیروں ز ایماں ہیچ گہ
گر چہ گناہاں می کند از صد کبائر بیشتر

چوں کافرے کو میکند صد ر چند حسنہ طاعتے
از کفر ناید او بیروں گر چہ کند عدد المطر

شکے نیاری شبہ ہم ایمان خود جانان من
بر حق بگو من مومنم ورنہ تو باشی از کفر

دوزخ نماند مومنے جاوید لیکن چند گاہ
قدرے گنہ سختے کشد آید بروں پس ازاں قدر

چوں تو کنی عصیاں بسے نیکی بکن ہم متصل
عفوت کند حضرت خدا جملہ گناہ گردد مدر [یعنی لغو ۱۲]

باب سوم دربیان عقائد و عقوبت گوید

درگور پرسش حق بداں بر کودکاں ہم بالغاں
منکر نکیرے پرسدش از وے چو غائب شد بشر

مومن کہ باشد پارسا بدہد جوابے زود شاں
گویند او را خسپ تو ہمچوں عروسے شاد ور

عصاۃ [گنہگاراں ۱۲] بعضے مومناں گویند جواب از فضل رب
کفار را بستہ زباں دائم عذاب بیشتر

غربہ بآبے گر شود شیرے خورد یا سوختہ
او را سوالے داں یقیں در گور نے ایں منحصر

درگور ضغطہ [تنگی قبر ۱۲] داں بحق ابرار [نیکوکاراں ۱۲] را آساں شود
اشرار [بدکاراں ۱۲] را باشد چناں چوں درجوازان نیشکر

اطفال جملہ مشرکاں اندر سوال از بہشت
کردہ توقف بیشکے آں شیخ امت نامور

درگور عاصی مومنے بیند عقابے [عذاب ۱۲] چند گاہ
کفار را درگور داں دائم عذابے بیشتر

انعام و راحت بیحد احساں کرم درگورہا
مومن کہ باشد صالحے بیند ہمیں شام و سحر

در گور باشد زندگی چون زندگی امروز ما
کنجشک شنیند بر قبر مردہ بداند بادہ نر

راحت عذابے ہر چہ ہست از نیک بد در گورہا
دانند خلقے ہمگنان الا ہمین جن و بشر

صورے چو اول در دمد میرند جملہ زندگان
در صور دویم بیشکے خیزند ہر یک از قبر

صورے گرفتہ در دہان دادہ خمے مر پشت را
یک پا بپیش و پس دگر باشد ہمین او منتظر

اسرافیل ۱۲

اجساد و عالم جملگی مجنون و عاقل کودکان
جن و شیاطین وحش ہم طیر و بہایم در حشر

آیند حاضر جملگی ہر یک حسابے میدہند
عدلے شود بر ہمگنان ظلمے نہ بر کس نے خبر

میزان بحق دان بیشکے از بہر مومن کافران
اعمال را وزنے شود آن خیر باشد خواہ شر

نیکی گران آید اگر مصلح بدان او را و لے
مفسد شقی باشد یقین شرے گران آید اگر

پس نامہا پران شوند باشند جملہ مومنان
در راست دست مومنان در دست چپ جملہ کفر

بر پشت دوزخ پل بدان خلقے رود بالائے آن
از تیغ باشد تیز تر باریک دان از موئے سر

بعضے چو برقے بگذرند بعضے چو باد و راکبے
بعضے چو راجل میروند بعضے چو مورے ہم بتر
روشن شود ہم روئے ہا بعضے چو ماہ چاردہ
بعضے سیہ گردد چنان دیجور شب زو خوبتر
آیند جوارح در سخن بدہند گواہی دست و پا
حیران شود جملہ جہان مردم زہول پیش پیغمبر
ہم حوض کوثر حق بدان اندر بہشت اند چارہ جوئے
از آب شیر و شہد ہم جوئے چہارم از خمر
مخلوق دان امروز تو جنت جہنم ہر دو را
این ہر دو را با اہل خود فانی بدان اے نامور
امروز با مالک کشند ہیزم بدوزخ دمبدم
ہر لحظہ رضوان کوشکے سازد ہمیں از مشک تر
مومن بجنت جاودان نے مرگ بیند نے علل
کافر بسوزد ہمچنین دائم با آتش در سقر
مومن بقدر ذنب خود بیند عذاب بعد ازان
آید برون جنت رود صد کشک یابد از گہر
مومن بدوزخ چون رود آتش نہ گردد گرد او
سختی نہ او را در سقر الا کہ خوف و یا خطر
دوزخ بسوزد جن پری کافر چو باشد بالیقین
در نیل جنت پریان دان اختلافے مشتہر

نومید بودن از خدا ہم ایمنی از کفر دان
تصدیق کاہن کفر شد از غیب چون گوید خبر

ہرگز نباشد اولیا چون انبیا در مرتبہ
نے از فرشتہ ہیچکس باشد چو ایشان اے پسر

زہاد جملہ اولیا باشند افضل از ملک
جز از خواص چار کس ہر چار ایشان نامور

جز انبیا و اولیا زہاد و صالح مردمان
فضلے ندارد بر ملک دیگر عوامی از بشر

ہرگز نباشد ہیچکس پس انبیا بوبکر چون
از بعد او می دان عمر پس بعد ازان عثمان نگر

وز بعد او حیدر بدان کو بود شاہ ہر دو جہان
مسلم شوی مخلص ہمین از رفض گردی پاک تر

افضل خدیجہ شد زنان پس عائشہ افضل بدان
افضل ز جملہ دختران تو فاطمہ زہرا شمر

شش بگو در حق کس اصحاب احمد مصطفےٰ
سیارہ و دانی ہر یکے نے ہمچو شان کس راہبر

گواہی بدہ بین دہ نفر از اہل جنت بیشکے
بوبکر و عثمان ہم علی دانی چہارم شاہ عمر

سعد و سعید طلحہ دان ہم بوعبیدہ ہاشمی
وانی زبیر او شد نہم ہم عبد رحمان نامور

یعنی در جنت ۱۲

یعنی در جہ ۱۲

دوقص تحقین بالفتح و ضاد بعجمہ گذاشتن و ترک دادن ۱۲ سید عبد الرؤف

یعنی فیاض و حسن است ۱۲ سید عبد الرؤف

تحقیق دان ۱۲

میثاق را بر حق بدان زادم و رازی جملگی
منکر مشو تو زین سخن رستہ شوی روز حشر

تو نار و جنت عرش را کرسی و ہم لوح و قلم
موجود دان مخلوق ہم فانی مدان ہم منکدر

در لوح مرقوم آنچہ شد زان خشک و فارغ شد قلم
جز او نباشد ہیچ گاہ ہرگز نہ گردد خامہ تر

بر پادشاہان ہیچ گہ بیرون مبا تیغے مکش
بکنند ظلمے گرچہ شان صد جور بینی یا جبر

غزوے بکن با باغیان زیر علم سلطان خود
باغی چو بینی شد کسے او را بکش تعجیل تر

رخصت بدان اندر سفر افطار افضل صوم دان
جائز بگویم در سفر اندر نماز الاقصر

باید گذاری جمعہ را پس ہر کہ باشد نیک و بد
مسحے بکن بر موزہا باشی بخانہ یا سفر

میدان شفاعت برحق است ابرار ہم اشرار را
خواہند از حضرت خدا آرند بیرون از سقر

از بہر مردہ زندگان بدہند صدقہ یا دعا
گردد غذائے روحشان یابند راحت بیشتر

مشکل چو کارے مر ترا آید گہے مے خوان دعا
مغز عبادت دان دعا دارد دعا جانان اثر

واقفی قیامت را نشان دجال دیگر دابه هم
عیسی فرو آید کشد دجال را از پشت خر

یاجوج ماجوج هم پیدا شوند اندر جهان
سرهائے بعضے آسمان باشد بعضے یک شبر

از سوی مغرب شمس را باشد طلوعی بے نزاع
بسته شود در توبه را کان بود مفتوح بر بشر

کثرت زنا اندر جهان واقفی قیامت را نشان
بر اسپ چون بینی زنان آید قیامت زود تر

دیگر نشانے علمها خوانند خلقے بے عمل
ساجد به بینی اندکے مسجد بیابی بیشتر

مشغول بینی در بنا خلقے شده از جان و دل
مرگے بخواهی آں زمان مردن همیں بهتر شمر

محمود احمد تاج دین مزدور بینی هر طرف
شادی قبولا پرکا منقطع شده هم مستقر

اہلی بوادے روستا کوبان شبان هم جفت کار
کفشے نگاہے پائے شان پگے نبودے شان بسر

واقفی قیامت بیشکے ایشان چو بینی شهرها
مشغول گشته در بنا هر یک بقصر مستقر

باب چهارم در بیان علم و عمل و فضل آن گوید

بر سنگ خارا نقش دان علمی که خوانی در صغر
بر آب دان آن نقش را علمی که خوانی در کبر

قرآن بخوان تفسیر هم آموز خط صرف و لغت
نحو و معانی با بیان توحید هم فقه و خبر

علمی بخوان کان مر ترا نافع بود منجی شود
جنت بیابی حور هم یابی خلاصی از سقر

علمی که خوانی بهر حق بیشک ترا منجی بود
نے بهر فتوی نے قضا نے بهر آن شغلی دگر

علمی که خوانی بهر حق دان سود خود آن علم را
علمی نه بهر حق بود زان علم بینی صد ضرر

گر علم خوانی بهر آن بر صدر بنشینی مرتفع
آن علم دان چون کسبها بل کسب زان بهتر شمر

جاهل بیاموزی گهی منکر نگردی از جهل
از شرع بیرون پائے خود هرگز نیاری اے پسر

چون دوست داری علم را با عالمی متعلمی
تو پاک داری از گنه گاهی که کردی در عمر

وقتیکه بینی طالبی مر علم را یاری بکن
جنت بیابی از خدا کلکی دهی گر منکسر

گر علم خواند مردمی بلند عبادت اندکی
باشد ز خاصان نزد حق وز عابدان نیک تر

فضلے کہ دارد عالمے بر عابداں ہم زاہداں
چوں فضل احمد مصطفےٰ بر کم کمینہ از بشر

با عالماں نسبت مکن عابد کہ تنہا خویش را
خواہد خلاصی از خدا عالم خلاصی صد نفر

شو خاک پائے عالماں تا جائے یابی در جہاں
شو دور تر از جاہلاں تا تو نسوزی در سقر

مقصود از علم ست عمل در بس وقضا مقصود نے
عالم کہ باشد بے عمل دانی کہ ماند بے ثمر

علمے کہ حاصل شد ترا ترسش از خدا افزوں بکن
ورنہ تو باشی دزد دیں ہم راہزن ہم حیلہ گر

باب پنجم در قضائے حاجت و وضو و تیمم و غسل گوید

چوں در قضائے حاجت روی زوری بکن بر پائے چپ
در سوئے قبلہ رو مکن ہم پشت را اے نامور

چوں در قدم جا میروی اول بنہ تو پائے چپ
گر با تو باشد کاغذے آں دور کن با خود مبر

چوں بول و غائط مر ترا زحمت دہد در حال کن
گر تو بداری ساعتے صد رنج بینی صد ضرر

دائم تو باشی با وضو جامہ بپوشی ہم چنیں
چوں تو شوی ہم بے وضو در حال کن تعجیل تر

وقتے کہ گردی بے وضو نظرے مکن در مصحفے
نظرے مکن در آسمان سیّارہ نے شمس و قمر

نے سوئے کعبہ کن نظر نے سوئے روئے عالمان
نے ذکر گوئی نے سبق نے روئے مادر نے پدر

نے رد سلامی ہم کنی نے اندر آئی مسجدے
نے خواب بکنی نے خوری تجہیز میت ہم سفر

این جملگی آداب وان اجرے بیابی بیحد و
باکن تیمم یا وضو آنگہ عبادت است پسر

مصحف بگیری بے وضو مسجد بیائی ہم جنب
بزہ گار گردی بیشکے ہم فاقہ بینی ہم تقصر

آب منی ظاہر چو شد با ذوق و شہوت جامکن
یا حشفہ غایب چون شود اندر فرجے یا دبر

انزال باشد خواہ نے فرض بدانی غسل را
وطی بہائم مردہ ہم انزال آنجا معتبر

گر محتلم گردی شبے دیدہ منی آب نشاط
غسلے بکن در صبحدم ہم زان وضو بگذار فجر

چون از نفاس و حیض ہم پاکی بہ بیند عورتے
پاکیزہ بکند غسل او این غسل را فرضے شمر

سنّت بدان غسل جمعہ و عیدین و عرفہ ہم
بہر مردہ ہم واجب شدہ غسلے بدہ پاکیزہ تر

چون پیش آید حاجتے غسلے بکن از جان و دل
مسلم چو گردد کافرے وان غسل آن ہم دوست تر

ہر عضو را می شو دیگو کلمہ شہادت بارہا
بیشک شوی پاک از گنہ جنت درآئی ہشت در

مسواک را در ہر وضو دائم بکن در صوم ہم
خوشبو بکن تو جامہ تن گردی معطر در حضر

در ریش مسبلت شانہ کن یابی امان از واہمہ
در سینہ گردان شانہ را ابرو بکن ہم فرق سر

یکسان تیمم ہر دو را محدث بود یا خود جنب
چون تو نیابی آب را یا سرد بینی یا خطر

از جنس ارضی ہرچہ ہست از خاک و ریگ و سنگ و گچ
سازی تیمم در بقیع گر خاک باشد خوب تر

در غسل کردن ہم وضو سنتے بگو یا پنج کس
فارغ شوی چون از وضو میخوان تو سورہ قدر را

پیش از سخن بگذار تو از حق بخواہی حاجتے
گردد روا حاجت ترا فی الحال یابی زودتر

باب ششم در بیان اوقات نماز و عقوبت تارک الصلوٰۃ

وارسی ای اوقات را ور ترک آن ملعون شوی
تارک مصر کافر بدان ہم جائے او دوزخ شمر

قال اللہ تعالیٰ و اقیموا الصلوٰۃ ولا تکونوا من المشرکین ۱۲

چون تو کنی دو وقت را یکجا جمع در روز و شب

محبوس باشی یک حقب اندر جهنم هم سقر

چون تو گذاری فجر را سُخنے مگو با هیچکس

تا در طلوع مهر خوان دُعا گردی تو شخصے معتبر

گردی بدوزخ سوخته آنجا بمانی سالها

چون تو کنی ترک جمعه خمس جماعت اے پسر

چون بشنوی بانگ اذان ساکت بشو سُخنے مگو

مشغول در کارے مشو مے کن اجابت نامور

ترکِ اجابت چون کنی یا خود سخن گوئی در آن

آید بلا ها هر زمان در پیشِ تو تعجیل تر

بر پائے داری چاشت را اشراق هم ناغه مکن

گردی تو نکو پیشگے یابی بسے هم مال و زر

وقتِ تهجد نیم شب بگذار تو از صدقِ دل

حق را به بینی بیشکے ایمن شوی از شور و شر

نعمت بیابی بیکران گر تو نخسپی آن زمان

آن وقت وقتے خاصگان هرگز نیابی جز سحر

گر تو بخواهی دوستی با حق کنی باید که تو

مشغول باشی صبحدم سازی وضو وقتِ سحر

چون تو گذاری وتر را سُخنے مگو با هیچکس

فارغ نه گردی از عشا بستر نیاری پشت و سر

چون از نماز آئی برون فی الحال تو کرسی بخوان
مشتاق تو گردد جهان هم حور یابی هم جنان

از فرض چون فارغ شوی غفران بخواهی تو نمان
تا چون نماز مصطفےٰ گردد نمازت نامور

حاضر شوی چون بشنوی مرده کسے از اهل دین
حاضر شدن یابی جزا در ترک بینی صد ضرر

پاپے داری جمعه را ترکش نگیری هیچ گه
باشد امیرے ظالمے باغی بود یا داد گر

مے گو اذان اوقات را ناغه مکن اے جان من
یابی جزا بیحد و عد اینجا نگیر مزد اگر

مزدے مگیر امروز تو ضائع مکن فردا جزا
باشد امامت یا اذان تعلیم یا چیزے دگر

باب ششم در بیان زکوٰۃ و صدقات

چون مال یابی از خدا خواهی بماند سالها
ربعے بده از عشر آن او را که بینی مفتقر

دو صد درم شرعی چو شد سالے بماند پیش تو
فاضل بود از حاجتت وانی نباشد پیش دو

مثقال بست از ذهب نیمی بده مثقال تو
پنجے از ان بست و ده یابی خلاصی از سقر

پیرایه باشد چون ترا زان هم زکوٰة فرض دان
تا بر تو ماند سالها یا بد ز تو دختر پسر

اسپے خری سودا کنی در هر سر دینار ده
ورنه از ان قیمت بکن بدهی زکوٰة لے نامور

از گاو ده یکساله را و ز چل غنم ده یک سرے
یکساله راده از غنم پنجے چوپایی از شتر

در بیان زکوٰة زراعت وصدقه و دعا

از غلّه ها عشرے بده چون تو زراعت میکنی
ورنه شوی بزه گار هم برکت نیابی در ثمر

مال مزکی هایکے هم بر تو ماند هم ولد
آتش نگردد گرد او نے غرق گردد در بحر

مانع شوی بزکوٰة چون صلوات را آری بجا
قصرے نیابی در جهان افتاده باشی پیش در

صدقه بده از مال خود وز خاصه مال خویشتن
منتان تو صدقه از کسے باشد زکوٰة و یا نذر

تا وجه بدهی صدقه را داری از ان طمع جزاء
آثم شوی و دوزخ روی از خمر خوردن آن بتر

درویش چون گوید دعا دانه یقین تا وجه را
آثم شود او زین گنه ملعون بود هم خاک سر

چون تو پرانی بر زبان نا وجه دادن تسمیه
کافر شوی دوزخ روی این حکم در خانی نگر

گر خفیه بدہی صدقه را ایمن شوی از خشم حق
چون نوجه گردد عمر تو دو چند یابی مال و زر

صدقه بده از بهر حق نے بهر نام و نے ریا
چون از ریا صدقه دهی ذره نیابی در حشر

صدقه بده درویش را ایذا مکن منت منه
ورزیر به تو دست خود نا دست او گردد زبر

گندم بده تو نیم صاع خرما و جو اضعاف آن
در فطر این واجب شده اضحی بکش شاة و بقر

گاؤ شتر از هفت کس شاة نے بکش از یک نفر
بر پل چو فردا بگذری چون برق لامع می گذر

چون پیش آید حاجتے یا زحمتے صدقه بده
صحت شود حاجت روا زحمت رود بیرون ز در

گر صدقه خواهی تا دهی باید دهی ارحام را
درویش را هرگز مده ایشان چو بینی مفتقر

صدقه بگرداند بلا خشم خدا شانه فرو
هرگز نیاید نزد تو آفت بلا خوف و خطر

باب ششم در بیان روزه هائے ماه رمضان المبارک گوید

روزہ بکن نیت بدل رمضان چو دیدی ماہ را

غیبت مکن فحشے مگو از لاغ بازی کن حذر

با آب کن افطار را چون گرم بینی از ہوا

افطار با خرما بکن باشد ہوا چون سرد تر

افطار خواہی چون کنی از حق بخواہی حاجتے

در ہر مہمے کان ترا دشوار باشد اے پسر

روزہ بداری بہر حق نے بہر نام و نے ریا

طعمیکہ میخوردی بشب افطار کن ہم آن قدر

طعمیکہ میخوردی بچاشت آن را بخور در پیش دہ

گر تو نگہ داری خوری چندان بیابی از اجر

گہ گہ بداری نفل را مفطر نباشے دائما

ہم بیض را داری باشی بخانہ یا سفر

روزہ بداری در رجب اول میانہ آخرش

ترویہ داری روزہ را ہم عرفہ قدرے ہم نحر

روزہ خمیس و جمعہ ہم شش روز از شوال ہم

صائم شوی در ہر دو ماہ از بہر حق روز قمر

مہرے کہ باشد لشکرے دائم بگردد روز و شب

از نفل دار روزہ گر افطار باشد خوب تر

صائم چو برگ شب خورد زان رنگ ماند در دہن

مکروہ باشد اینچنین بل خوف باشد از فطر

دائم خوری طعمے سحر نز کش بگیری ہیچ گہ

ہرگز نہ پرسد حق ترا از طعم فطر و ہم سحر

روزہ بدان اسرار حق با کس مگو این راز را

روزہ چنان پنہان بکن نے زن بداند نے پسر

(یعنی در قیامت ۱۲)

فردا چو حق اعمال را بدہد بخصمان ہر یکے

طاعت کہ باشد جملگی خصمے برد روزہ مگر

وقتے در آئی مسجدے باید در آئی معتکف

رمضان چو آخر عشر شد شو معتکف یابی قدر

یک دم مشو بیرون ازان جز حاجتے غسل و وضو

بیعے مکن ہم تو مخر کالا بیاری در نظر

میخور طعام و آب ہم در اعتکاف و خسپ ہم

خامش مشو از ذکر حق میخوان قرآن شام و سحر

باب نہم در بیان حج و سفر و جہاد با کافران گوید

از خانہ بیرون در مرو جز از جماعت جمعہ ہم

بیرون بدان آفت بلا وقتے مکن نیت سفر

گر تو سفر خواہی کنی بارے سفر کعبہ بکن

تا تو کنی طوفِ حرم بالب ببوسی آن حجر

(یعنی حجر اسود ۱۲)

وحج رفتن فرض دان گر زاد داری راحلہ

یک سالہ زاد و اہل را بایستے چو بینی بے خطر

چون تو بیاری حج بجا در تو نماند یک گنہ
شادان روی اندر جنان با حور شینی در قصر

باید مدینہ ہم روی بکنی زیارت مصطفےٰ
تا پاک گردی از گنہ با او نشینی در صدر

آنکس کہ او حجے کند نرود زیارت مصطفےٰ
گفتہ جفائی آن رسول تحقیق دانی اے پسر

گر تو مسافر سے شوی تنہا مرو یار سے طلب
ہمسایہ حاصل کن نکو آنکہ برو خانہ بنگر

گر تو سفر خواہی کنی روز قمر کن مشتری
راحت بیابی زان سفر ہم گنج یابی ہم گہر

روز زحل ہیکن سفر آئی سلامت خانمان
در حال بینی روئے شان دیر سے نمانی زان سفر
اے روئے اہل خانمان ۱۲

عقرب چو بینی ماہ را از خانہ بیرون در مرو
در برج ثابت ہم مرو مانی تو آنجا دیر تر

روز جمعہ روز احد در غرب تو ہرگز مرو
زحمت ببینی در بدن صحت نیابی اے پسر

شنبہ و دو شنبہ وقف کن در شرق رفتن جانمن
ور تو نمانی بیروی از در وبینی صد خطر

روز سہ شنبہ اربعا سمت شمالی ہم مرو
روز پنجشنبہ ۱۲
در مشتری بیرون مرو سوئے جنوبی در سفر

چون گم کنی تو راه را راهے بیابی تا روی
گوئی ازان درحال تو راهے بیابی در نظر
جنگے بکن با کافران فرضے بدان این جنگ را
وقتے کہ بینی کافران کردند غوغا عام تر
از حرب بگریزی گہے بزگار گردی دوزخے
اکبر کبایر این گنہ زان کار کن کلی حذر
گر مومنان باشند ده وان بست ویک اہل عرب
آندم کہ تابند روئے را وانی مباح این اے پسر

باب دہم دربیان تلاوت قرآن و ذکر دعا و درود

قرآن چو خوانی جان من از جان و دل او را بخوان
در باب معنے ہر سخن ده روز ختمے کن زسر
مدغم بدان معنی درو اندیشہ کن درخواندنش
وقفے بیابی وجد ہا ہم تو کسے بگردی سر بسر
در وقت خواندن آن چنان گوئی کہ میشنوی ز حق
یا او بگویم راز خود از وے شنوی تو مست تر
سلطان بدان حضرت قرآن اندر حجاب صد تتق
بیزار شو از غیر حق آنکہ بیابی زو خبر
خواندن حروف و ہم ہجاہا ہر گز مدان آن خواندنش
اندر دبیرستان بہین خوانند ہر شام و سحر

ے قال الله تعالیٰ وجاہدوا فی سبیل الله ۱۲
ے کما قال الله تعالیٰ یا ایها الذین آمنوا اذا لقیتم الذین کفروا زحفا فلا تولوهم الادبار ومن یولهم یومئذ دبره فقد باء بغضب من الله ومأواه جهنم وبئس المصیر ۱۲
ے قال علیه الصلوٰة والسلام القرآن من الکتابة [illegible] اعظم [illegible] السلام ۱۲
ے یعنی در وقف بجا شد ۱۲
ے ا ب ت ۱۲

خواہی شوی اسرار دان سلطان ببینی چشم خود
در صحن دل جاروب ده زانجا برون کن مال و زر

یٰسٓ و نوح و عمّ را ہم واقعہ با ملک خوان
یٰسٓ فجر و ظہر و عصر ہم مغرب عشای شب بسیر

در شب جمعہ طٰہٰ بخوان یابی جزا بیحد وعد
پیش از جمعہ خوانی کہف ایمن شوی از شور و شر

در پند خوان اخلاص را الحمد را با تسمیہ
میخوان چہل یک بار تو ہر تپ کہ باشد درد سر

از بہر عزت روز و شب رو سورۂ یوسف بخوان
سورہ تغابن را بخوان می ترسی از طاعون اگر

اوقات خمسہ ذکر گو ہم قوت خود را ذکر کن
چندان بگو تو ذکر حق تا ذکر گوید موئے سر

ہر گہ کہ گوئی ذکر حق ذکر گوید مر ترا
گردی یکے از اولیا گر ذکر گوئی ہر سحر

در خفیہ گو ذکر و دعا تا پاک گردی از ریا
روزے ترا گردد لقا بینی خدا را در بصر

مغز عبادت دان دعا بردار دست و کن دعا
الحاح کن خواندن دعا یابی اجابت زود تر

یابی اجابت آنگہے از وجہ پوشی ہم خورے
وز کذب و غیبت فحش ہم بکنی زبان جلس و حصر

دانی اجابت طائرے دارد پر از صدق و حل — ۲ صدق و اکل حلال ۱۲

طیران نہ گردد ممکنش چون بشکنند این ہر دو پر

چون تو دعا خواہی کنی صلوات گو در ابتدا

در ختم ہم صلوات گو تا ہیچ یابی زود تر

ساعت اجابت دان دعا وقت دعا روز جمعہ

در جمعہ ساعت آخرین خواندن دعا غنیمے شمر — ۱ غنیمت عظیم ۱۲

اتمام زان دیدی کہ شد از حق بخواہی حاجتے

وقتے اقامت ہم اذان جوف شب وقت سحر — در میان

از ظہر تا ہم عصر تو در روز اربعہ خوان دعا — ۱ وقت

در شب جمعہ عیدین ہم وقتیکہ مے بارد مطر — چہارشنبہ ۱۲ — باران ۱۲

وقتیکہ گردی نرم دل افطار یکبی روزہ را

چون تو کنی ختم قران حاضر جماعت صد نفر

در شب برات و ہم شبے اول کہ باشد از رجب

وقت کہ صف غازیان حملہ کنند بر صف کفر — یعنی کافر ۱۲

چون تو کنی [illegible] آن زجان و دل دعا

وقتے کہ کعبہ [illegible] ان من آید نظر

دارند چون عرض دعا مرد از مسافر و زحمتے

دانی اجابت بیشکے دیگر دعا مادر پدر

باب یازدہم در بیان مکاسب و قناعت و سوال می گوید

شہرے نداری ننگ ہم از کسب کردن جان من
آموز کسب و علم ہم شو ذو فنون صاحب ہنر
آموز علم و ہم ہنر در ہا نگردی تا بسے
آنکس کہ باشد با ہنر نانے نخواہد در بدر
از کسب نان خود بخور واز دست رنج خویشتن
چیزے نخواہی از کسے تا تو شہد گردی ہم شکر
کارے بکن در حال تو دان کاہلی چون کافرے
کاہل کہ باشد آدمی او را بدان چون گاو خر
سنگے جو آری ہیزمے بر پشت خود از کوہ و دشت
او را فروشی نان خوری بہتر ز صد نان پدر
گر بخارہ بخوری شیر نے آب خوری شور و نمک
بہتر ز سلطان چون روی شہرت بخوری نعمت دگر
چون سگ نباشی منتظر بر خوان کس تا کی خورد
ہر کس کہ بینی این چنین او را بدان از سگ بتر
کسبے بکن نانی بخور صبر و قناعت پیشہ کن
چون تو نخواہی از کسے در خلد یابی کشک زر
چون تو ستانی از کسے خلقے ترا گوید گدا
ور تو کسے را مے دہی گوید شناہے محتشم
پندے بگویم خوب تر در گوش کن نیکو شنو
احوال خود با کس مگو رنجے بکش نانے بخور

قال علیہ الصلوٰۃ والسلام الکاسب حبیب اللہ ۱۲
یعنی بالکسب الحلال ۱۲
قال اللہ تعالیٰ یا ایہا الذین آمنوا استعینوا بالصبر والصلوٰۃ ان اللہ مع الصابرین
الصبر نصف الایمان ۱۲

هم خواستن مخطور شد اندر شریعت بیشکے

یک روزه نانے چون بود آن خشک باشد خواه تر

چون تو نخواهی مال و زر از بهر عزت مفتخر

میدان یقین آن مال را سوزنده آتش چون حجر

گرمی بکارے کشت هم مقدور باشد گر ترا

در زرع کارے خود بکن بردار میوه بیشتر

کسے که باشد در جهان باشد شمرده نفع آن

در کشت نفعے عالمے سودش نباشد منحصر

تیر و کمان از دست خود مهل نداری هیچگه

آموز کردن آشنا اسپان دوانی هم شتر

باب دوازدهم در بیان نکاح کردن و جز آن

تا مر ترا قوت بود تزویج کردن وقف کن

آفت بدان اندوه غم اندر نکاح اے نامور

چون تو نمائی زن کنی کن خوبصورت پارسا

فرمان بر و خدمت کند مونس بود شام و سحر

اندوه نار و پیش تو اندوه غم جمله برد

گر وے ندارد این صفت گوئی طلاقش زود تر

در چار چیز از خود فروتر زوجه چون خواهی زنے

در سن و طول و هم حسب چارم بکثرت مال و زر

زن را چو خواہی خواستن ہرگز نخواہی جز چنین
در خلق و خوبی ہم ادب خوف خدا از خود زبر

کوتاہ فربہ زن مکن دیگر دراز و لاغرک
ہرگز نخواہی کالمہ فرزند آں دارد بتر

پرنے مکن حنانہ را آن زن کہ دارد ساق موے
منانہ را ہم دفع کن مکارہ باشد زشت تر

آن زن کہ او ایدا کند باریک دارد ساق پا
بر روی گوید بد ترا دائم ہمی بینی بستہ سر

چو نتو نخواہی خلوتے بیمار سازد خویش را
در ہر سخن عذرے کند مکارہ باشد حیلہ گر

آہستہ چون گوئی سخن پاسخ دہد نعرہ زند
بے اذن تو آید بروں تنہا بگردد دربدر

مردم چو آید پیش او آواز گلہ بر مے کند
گوید قوی ناخوش سنم او گرچہ باشد خوب تر

سر را بپوشد ہیچگہ نے روے شوید دست و پا
نے چشمہا سرمہ کند نے شانہ اندر فرق سر

پنہاں کند از تو سخن جہان بداند دشمنان
اوّل طعامے تو خورد واز مرد بخورد بیش تر

آنکس کہ دارد زن چنین او را بدوزخ دان قرین
تو چون گہے یابی چنین فی الحال او را کن بدر

راحت نخواهی در جهان فی الحال رو بهر بجز
چون ماه از شب چارده شیرین سخن هم سیمبر
گر نیک پای پارسا قانع بود خدمت کند
با او بساز و خوش بزی ورنه برو دیگر بجز
شهوت مبین در روی زن بیگانه چون باشد ترا
در سوی امرد هم مبین از نزد او شو دورتر
چون تو لواطت یا زنا تقبیل یکنی مس هم
خیرات جمله عمر تو ناچیز گردد هم پدر

باب سیزدهم در آوردن عروس بخانه و مجامعت با او

چون تو زنے آری بمنزل پای او در حال شو
باید بریزی آب را در چار گوشه بام و در
خلوت کنی چون با زنے باسم خدا اول بخوان
از دیو شیطان جملگی خواهی تحفظ ای نامور
می کن ضیافت صبحدم کشتن گوسفند و گاو را
طعمه بکن خلقے بخوان آنچه بس اندر شهر
در وقت خلوت اول خود شهوت زنے بیگانه را
در دل چرا آری بیک دخترا بد بے پسر
پیر درخت بار ور هرگز مرو نزدیک زن
فرزند بد چون خدا ظالم بود هم بے هنر

گر بے وضو خلوت کنی سجلے بہ بینی در ولد

ور زیر مہ استارہ ہم فرزند فاسق زشت تر

سخنے مگو تا آن زبان گنگے ولد باشد ازان

نظرے مکن در شرمگہ فرزند آید بے بصر

خلوت مکن با اہل خود گر سیر خوردی طعام را

بیمار گردی بیشکے صد رنج بینی صد ضرر

اوّل ز شب قربان مکن چندان نیابی راحتے

قربان چو آخر شب کنی باشد ستودہ خوب تر

اوّل کہ باشد چون شبے ہم درمیان و آخرش

چون تو روی نزدیک زن بینی زپیری صد خطر

اوّل میان ماہ چون باشد نہ گردی گرد زن

ورنہ زیان باشد ترا لازم بود کردن حذر

فارغ چو از قربان شوی از زن جدا شو زود تر

خود را بآب گرم شو تا تپ نہ بینی درد سر

خلوت بکن با زن جوان می کن حذر از پیرزن

نزدیک فتن پیرزن باشد ہمین خوردن زہر

تعجیل در خلوت مرو باشد زیانے مر ترا

وانی کمی از مغز سر ہم روشنی اندر نظر

گر کس رود سالمہ باشد قوی اندر بدن

ذوقے ازان ہم بحصر یابد فوائد بیشتر

همچون رسوم جاهلان موئے نداری بر سرش
جعدها نداری آنچنان کان هست شیطان را مقر

باب چهاردهم در آداب طعام خوردن گوید

چون طعام خواهی تا خوری در روز و شب یک بار خور
آن طعام باشد سود تو باقی مرض دان و ضرر
در جوع چون طعامے خوری آن طعام دان سعلتی
وقتیکه در سیری خوری آن طعام بخورد دل جگر
از پیش خود طعام بخور در پیش کس منداز دست
بردار لقمه خورد و ترسے خالی آن را بیشتر
چون طعام خواهی تا خوری اول بشو تو دستها
چون طعام خوردی هم بشو آمد چنین اندر خبر
تعظیم خور تو طعام را گو بسم الله لقمه را
پهلو زده بالائے کفش ایستاده تکیه هم مخور
ریزه که افتد بر زمین بردار آن را خود بخور
ختم و بدایت ملح کن بعد و بزرگ لقمه مختصر
عیبے مکن بر طعام کس هر شے که باشد آن بخور
نے تشنیع گوئی بسے نے مشغل آن چیز دگر
خواهی شوی با شکی شی بالے بپائی برکران
تخلیل کن دندان خود چون طعام خوردی ای پسر

کثرت آبادی برکت است تنها مخور مثل دوان

طعمے چو تنها می خوری شیطان ر وکلی نگر

اندر طعام و آب هم تا که بیفتد چون مگس

غوطه بده آنرا بجنبش آموز از من این هنر

گفته است خاتم انبیاء هم همنشین اے جانمن

بر پے یکے وان زحمتے بر دیگرے وارد شمر

چون از غذا فارغ شوی فی الحال رو خوابے مکن

راحت بیابی در بدن آسوده گردد مغز سر

در شب طعامی چون خوری باید روی گامی چہل

تا تو نگردی زحمتی نے رنج بینی درد سر

چون بر تو آید میہمان تعظیم کن بیجد و حد

فی الحال کش در پیش او چیزیکه داری خشک و تر

ور تو گہے مہمان شوی ہر جا که جا یابی نشین

از میزبان آب و نمک خواہش بکن چیزے دگر

شخصے که خواند مر ترا وقتیکه سازد دعوتے

عذرے بکن ہم معذرت چون بشنوی ہم شور و شر

ور طعم وافی شبہتے یا طعم بہر مردہ

آنجا مرو وے دف اہل فحشتی و عشرت یا خمر

یا ساختند آن طعم را بہر ریا نے بہر حق

خوانند آنجا اغنیا بکنند بر فقرا ازجہ

گر ازینچنیں طعمے بود دعوت قبول آنجا مکن

فارغ نشیں در خانہ از این چنیں شو پر حذر

باب پانزدہم بیان آداب آب خوردن گوید

گر آب خواہی تا خوری باید خوری زان اندکے

ساکن بخور اندر سہ دم تعجیل در یک دم مخور

استادہ باشی آن زمان آبے مخور جز چار جائے

باقی وضو وقف جا ہم آب زمزم ہم شمر

آبے نباید تا خوری در چار جاے جان من

نہار و پس خلوت مخور پس خواب ہم حاجت بشمر

آبے مخور یک ساعتے یابی امان از دردھا

ہر گہ کہ خوردی طعم را از گرم و شیریں چرب تر

چون تو گنہ داری بسے آبے بدہ مر خلق را

تا چیز گردد آن گنہ از جوے جنت آب خور

آبے خورانی عاصے را یابی ثواب از خدا

یک قدح بدہی تشنہ را جوے بجنت صد بہر

باب شانزدہم در بیان آداب جامہ پوشیدن

جامہ بپوشی آنچنان کان دیر ماند مر ترا

نے جہو نہ پوشی شتر بے پوس آنچنان باشد شتر

از پنبه پوشی جامه را در این بیابی راحتے
دستار باشد پیرهن ازار کن زان سُفت تر
کمخواب و خز و دیباج را باید نپوشی هیچگه
ابریشمی چون رشته شد زان تو بجن کلی حذر

مختار شد از جامها اسپید جامه جان من
تو دور کن از خویشتن هم زرد و لعل و معصفر
کم پوش پشم و چرم را سجده مکن بالائی آن
بر پنبه سجده افضل است نزدیک علما معتبر

دستار بندی هفت گز شمله گذاری پس عنق (گردن ۱۲)
بے شمله باشد بند تے آن بندش شیطان شمر
شمله که باشد با علم آن شمله را روشن بدان
بے علم شمله دان چنان چون خانۂ تاریک تر

و پیرے بماند پاک هم گونه چو پوشی جامه را
این لبس شکل صالحان هم مردم نیکو سیر (پرهیزگاران ۱۲) (خصلت ۱۲)
چون کفش پوشی موزه هم باید که پوشی زرد و لعل
چون کفش و موزه شد سیاه اندوه بینی بیشتر

موزه چو پوشی کفش هم باید که پوشی راست پا
چون تو کشی این هر دو را باید کشی بر عکس تر (یعنی از پائے چپ ۱۲)
هر گه که پوشی جامه نو پاک کف پر از آب کن
دو باره سوره قدر خوان زان آب کن تو جامه تر

انگشتری ز آہن مپوش از مس و از ارزیر ہم
تو دور کن از خویشتن خاتم چو باشی عین زر
ترک ختم افضل است امرے بنا شد چون ترا
از نقرہ کن انگشتری حاکم چو گشتی نامور

باب ہفدہم در بیان ذکر کردن و خفتن

در ذکر کردن خواب رو بیدار گردی ذکر گو
باید بخسپی با وضو بسیار تو یابی ثمر
کوچہ بگردی نیم شب از خانہ بیرون در مرو
خفتن چو خواہی شمع کش آوند پوش و بند در
تنہا نہ خسپی خانۂ کاندر نہ باشد ہیچ کس
آسیب یابی از پری باشد ترا از جان خطر
چون نو ادا کردی عشا فی الحال رو خوابے بکن
عاصی شوی دوزخ روی شبہا بگوئی چون سمر
قیلولہ را دان نعمتے ہرگز نگیری ترک آن
راحت بیابی در بدن آسودہ گردد مغز سر
مقدور تا باشد ترا ہرگز نہ خسپی بر زمین
طاعون و باہم از زمین آید برون جان پدر
خوابے کہ بینی جان من تعبیر پرس از عالمان
نہ از کودکان نے دشمنان نے از زبان اہل کفر

تعبیر گکند چون کسے آن خواب افتد ہم بران
بدرا بگوید خوب چون آن زشت گردد خوب تر
گر بد بگوید خوب را آن خوب بے شک بد بود
خواندم چنین اندر کتب دیدم چنین اندر خبر
منکر مشو از خوابہا مروی ست از پیغمبران
چون خواب بینی مصطفے تحقیق دان ہم معتبر
شیطان بصورت مصطفے قدرت ندارد تا شود
نے ہمچو کعبہ او شود نے ہمچو شمس ونے قمر
جانان سخے بینی شب جمعہ عاشورا عرفہ عید ہم
رمضان ز آخر دہ شبے بیشک بیابی شبقدر

باب ہجدہم دربیان بیع وشرا

یعنی خرید و فروخت ۱۲

می کن تجارت جان من این از مکاسب خوب دان
در بیع برکت بیشتر اسپان بہائم ہم شتر
غلہ مخر نیت گران بردہ فروشی ہم مکن
پرہیز کن این ہر دو را ملعون نہ گردی محتکر
در سود غلہ بردہ ہم ہرگز نباشد برکتے
محروم مانی از کفن آن مال بخورد کس دگر
در ہر چہ بینی ضرر کس ہیزم بود یا کاہ و گچ
این احتکار ست بیشکے مخصوص نے وقت بشر

گر غلہ داری از زراع بخنی از ان انبارہا
ہرگز نباشی محتکر نزدیک علما معتبر

چون تو خریدی بندہ مفروش اورا ہیچگہ
دانی برادر ہمتے گرچہ بود آن بد بتر

گر تو فروشی یا خری سوگند ناری بر زبان
سوگند چون صادق خوری روزیت گردد تنگتر

کیلی دو زنی چون خری آری بخانہ از دوکان
ناکردہ کیل و وزن ہم مفروش جانان ہم مخر

مالک کنیزک چون شوی پاکی رحم از فرض وان
مستی مکن تقبیل ہم فی الحال خلوت مبر

کامل بہ بینی حیض چون اندر کنارش زود کش
بیعے کنی چون جاریہ پاکی رحم دان و دست تر

پرہیز کن تو از ربا خوردن ربا باشد چنان
کردن زنا با مادران ہفتاد کرت اے پسر

باب نوزدہم در بیان منع صحبت سلطان و اکابر و اغنیا

درویش شو در کنج نشین طمعی مخواہ از ہیچکس
قانع شود ملکے بدان خانہ پر از در و گہر

نزدیک سلطان خود مرو دریاد سلطان وان یکے
چون تو ہوس سلطان کنی باشد ترا خوف و خطر

قال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من حلف کاذبا فاضیق اللہ رزقہ

من حلف بکاذبا ضیق اللہ رزقہ ۱۲

اگر خریدہ نفیس ۱۲

بنشینید ۱۲

باشد بالکل شود ۱۲

باشد البائع مستحب ۱۲

الاستبراء علی البائع واجب والہ وسلم

قال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من اکل الربوا فکانما ینکح مع امہ ۱۲

سبعین مرۃ ۱۲

القناعۃ کنز لا یفنی ۱۲

بیان ہیچ نرسد

باب بیستم

باید درمانع سلطان اکابر اغنیا است ۱۲

احسان مروت ہیچگہ ہرگز مخواہی از شہان
چون تو سنانی دہ زبین افتادہ باشی پیش در [1]
تقلید شغل شان مکن آفت بدان مد غم وران (پیرو کار ۱۲ — پوشیدہ ۱۲)
راحت بہ بینی اندکے زحمت عذابے بیشتر
اشغال شہ بیشک بدان ہمچوں براقی جامۂ (جامۂ عاریت ۱۲)
آنکس کہ پوشد عاریت او را ندانی معتبر
چون تو غنی بینی بدر بگریز تو فی الحال ازو (یعنی بدروازۂ او ۱۲)
درویش چون آید نظر آور بہ پیشش ما حضر (یعنی ہرچہ پیش تو باشد از قسم طعام وغیرہ ۱۲)
پرہیز از میر و ملک دان زہر قاتل قرب شان
چون تو نشینی با ملک ہر لحظہ بینی صد خطر
تعظیم کن درویش را چیزے بدہ از بہر حق
چون نوح گردد عمر تو دہ چند یابی مال و زر
پرسد از تو چون سخن خدمت بکن پاسخ بدہ
بہرو ز تو تلمان دین عظم تو بنگر بہر زر
الطاف سلطان چون کند ہرگز مشو مغرور آن
شکر کہ سلطان خود بدآن زہر دانی نے شکر
زالبشان بیابی ساختے مہرے بیازد بر کسے
زافت ملک آفت بدان احسان شان خشم و قہر (محبت ۱۲ — مہربانی ۱۲)
چون تو روی مجلس شہان باید نگہداری زبان
سخنے نہ گوئی پیش شان آئی برون باشی چو کر

[1] پیشش در دروازہ این تنابہ ازخواری شدہ ۱۲

[2] لا یجوز الاحسان بکریم اصل الاصل دنیاہ لینال من دنیاہ الا النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال من تواضع لغنی لاجل دنیاہ ذہبت ثلثا دینہ ۱۲ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام السرور فی الدنیا غرور ۱۲

ناخوانده بر شاهان مرو خوانند چون و حال رو
طاعت بکن فرمان شان این نوع را واجب شمر

عدلے که یکدم پادشاه بهتر ز سال شصت دان
یکدم کسے طاعت دران با خود عبادت بیشتر

حدّے اقامت چون شود اندر زمینے بهر حق
از چهل صبحے دان نکو بارد که متواتر مطر

باب بستم در بیان حسن خلق و معیشت و مشورت و حقوق همسایگان

تو پیشه کن خلق حسن تا اجر یابی بے عدد
با خلق چندان خلق کن تا تو بگردی مشتهر

نادان چو گوید بد ترا خلقے بکن پاسخ مده
خلقے کند یاری ترا گردند هر یک دادگر

عقل و معیشت حلم هم با مردمان ورزش بکن
تا شهره گردی در جهان یابی نصیبے بس شمر

نرمی بکن با جمله کس خلق و مدارا پیشه کن
تا دوست گردی خلق چون روح در قالب بشر

کن مشورت در کارها کارے مکن بے مشورت
مامور شد در مشورت شاه رسل آن نامور

چون تو همے پرده خری او را بدان هم زاد خود
طعمش خوران طعم خود جامه بپوشان خوب تر

چون او کند عصیان خطا بگذار از وے صبر کن
آوند گر او بشکند یا دو بگو دیگر بخر

کارے مفرما آنچنان رنجہ شود زان کارہا
خاصہ چو بینی صائمش فرمائی کارے ما قدر

رنجہ مکن ہمسایہ را بسیار احسان کن برو
ورنہ بدوزخ مرترا باشد عذابے صعب تر

رنجہ کنی ہمسایہ را حضرت خدا او را و بد
خانہ زمینہا ملک تو آید چنیں اندر خبر

جملہ بزرگان اولیا ایذا تحمل بیشکے
کردند از ہمسایگان چندانکہ در حصر

خدمت بکن تو جملہ را مخدوم گردی بیشکے
آنکس کہ خدمت کند مخدوم گردد تاج سر

اسپ بہائم چون خری کاہ و علف شان مدہ
آبے نما ہم بارہا بخورند اندک بیشتر

دانی دہانش بستہ گفتن نداند حال خود
دائم بماند بستہ لب شفقت کنی او بیخبر

باب بست و ششم در حقوق الدین بر فرزندان

با والدین احسان بکن تا اجر یابی بے عدد
خدمت تو شان فرضے بدان در نص ہم اندر خبر

قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من آذی جارہ ورثہ اللہ دارہ ۱۲

قال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من خدم خدم ۱۲

قال اللہ تعالیٰ وقضی ربک الا تعبدوا الا ایاہ وبالوالدین احسانا ۱۲

هر چونکه خواهند آن کنی جنت در آئی بیشکی
مر گفت خالق مصطفی را یاد کن ای نامور

خدمت بکن مر جمله را مخدوم گردی بیشکی
آنکس که او خدمت کند مخدوم گردد تاج سر

آنکس که عزت می دهد والدین را اشنو نکو
دارین عزت مر ورا مقبول در جمله بشر

حکایت علقمه رضی صحابی حضرت صلی الله علیه وآله وسلم

بشنیده ای پیر علقمه در وقت نزع روح او
زحمت گران بند زبان تلخی چه بردی بیشتر

زن او بیامد بر نبی گفتا که ای شاه رسلان
بر شوهرم نزع گران گشته است عاجز مضطر

فرمود احمد مصطفی مر مرتضی را هم بلال
سوی سلمان فارسی عمار را چارم شمر

رفتند شان پیر علقمه کردند تلقین مر ورا
هرگز نه جنبیدش زبان کردند بر احمد خبر

پرسید سید پاک دین والدین دارند زنده او
گفتند اصحابش چنین مرده یقین او را پدر

زنده است مادر علقمه گشته ضعیف و ناتوان
فرمود سید مر سلان رو ای بلال زود تر

بر یا ورش از من سلامے گو چنیں اے پیر زن
گر قدرتت داری بیا خواند ترا خیر البشر
گر او ندارد قدرتے او را بگو تو اے بلال رض
در خانه خود تو نشسته شو آید بنو شافع حشر

رفته موذن مصطفیٰ بگذارد چون پیغام این
برخاست شادان شد ضعیفه اندر شنیدن این خبر
او گفت سازم جان فدا بر خاک پائی مصطفیٰ
کرده عصا در دست خود آمد بحضرت نامور

کرده سلامش مصطفیٰ هم خوانده اش پیش خود
احوال جمله علقمه کرده بیان او سر بسر
گفتا که بوده علقمه صاحب صلوٰة و صوم هم
هم عابد و هم زاهد و بوده سخی و مشتهر

لیکن ز خدمت هاے من قاصر بدے اے ختم رسل
زن خویش را عزت بداد و کرد بے عزا این بے قدر
هرگز نه کردے گفت من می کرد گفت زن قبول
راضی نیم زو زین سبب اے شافع روز حشر

فرمود سید رو و هیزم جمع کن اے بلال رض
سوزیم تا هم علقمه را کن آتش مشتعل تر
بشنید چون گفتار آن پیرزن گفتا اے شه مرسلان
هرگز بسوزی علقمه رض دلبند و اهم این پسر

فرمود سید گر شوی خشنود بر فرزند خود
ہرگز نسوزانم ورا یابد نجات اندر حشر
شد تو گواہ اے مصطفےٰ راضی شدم بر علقمہؓ
خشنود گشتم این زمان گر جور کردی با جگر
فرمود ختم الانبیاء رو زود اے صاحب اذان
در باب حال علقمہ بر وے بکن نیکو نظر
چون منتقی صاحب اذان آمد بسوئے علقمہؓ
بشنید کلمہ از دہنش زاو بود بیرون ز در
گفتے چنین آن علقمہؓ ہستی تو واحد لاشریک
ہست آن محمد بندۂ تو ہم شاہ رسول رہبر
چون مادرش خشنود شد بر علقمہ اے جان من
آنکہ کشادہ شد زبان آسان شدہ تلخی ضرر
آسان شدہ کندن برا پس جان بحق تسلیم کرد
پس مات ماتہ ہذا انتساب چون آمد رسول بشر
فرمود سید تا ورا غسل و کفن بدہند زود
کردند بعدے چون نماز آوردندش اندر قبر
شنوید اے یاران من گفتہ چنین آن مصطفےٰ
کاری نیاید طاعتے الا رضا مادر پدر
اے بادشاہ یا کرم ما را چنین توفیق دہ
بکنیم طاعت ہے ربا خوشنود کنم مادر پدر

باب بست ودوم دربیان ستادن وام و دادن قرض میگوید

در دام نا افتی جان من تا زنده باشی در جهان
از دام شکند دست و پا از دام برود جان هدر
هرگز ندارد کس روا وامی کشیدن جز سه جا
در تجهیز مرده بهر کفن تزویج دختر یا پسر
چون تو دهی وامی بکس باید دهی قرض حسن
خواهش مکن مهلت بده یاوه مگو دیوان هبر
وامی مخواه بهر هوس زان وام افتی در بلا
اینجا کشی اندوه غم آنجا شوی هم بی وقر
چون تو بکس وامی دهی نیت بکن نا خواستن
چون او دهد بستان خوشی ورنه بکن کلی حذر
از دین گر یک دانگ را بدهی بدان خویشتن
نزدیک حق باشد نکو از صدقهٔ دینار و زر
صدقه که چون مقبول شد یابی ازان اجر و جزا
یک حبه گر از حق کسی باقی کشانش در حشر
از وامدار خویشتن مستان گهی چیزی نفع
کین شی ستانی چون گرو غله مخور بر خصم بده
جمله گروهان حکم این جانان من نیکو شنو
گاوی ستانی چون گرو تو شیر او هرگز مخور

باب بست و سوم در بیان کلام و سکوت و غیبت و عطسه و سوگند

چون تو روی در مجلسے ساکت نشین خاموش هم
هرگز مگو اول سخن پاسخ بده در دو کلم

باشی تو ساکت روز و شب چیزے مگو جز ذکر حق
سخنے که باشد گفتنش نزدیک حق آن را اجر

سخنے نباشد کاندران غرضے ترا اسلام و دین
غرضے معاشی اندرا و آن را تو لایعنی شمر

غیبت حرام ست بیشکے در گفتنش دوزخ روی
عیبے که در غیبت کنی این است غیبت ای پسر

آنکس که غیبت می کند حسنات وے بر وے رود
مغتاب گویا می خورد مردار لحمے از بشر

غیبت مکن در هیچگه بگریز از غیبت کنان
از جملگی عصیان گناه غیبت بدانی زشت تر

نمام را دان دوزخی بوئے نیابد از جنان
هرچند طاعت می کند وان طاعتش جمله هدر

دانی موکل بر زبان جمله بلا آفات هم
جرم زبان گر اندک است هم جرم آن از بیشتر

کفرے ازو شرکے ازو قذفے و بهتان و دراز و
هرگز ندیدم در جهان جز خاموشان کس خوب تر

چون عطسه زند مسلمے تحمید گوید متصل
گو یرحمک در حال تو فرض کفایت می شمر

سبقت کنی گر تو برو تحمید گوئی پیش ازان
در گوش و دندان هم شکم دردے نه بینی اے پسر

باب بست و چهارم در خشم و کبر و حسد و عجب و عیوب و غیرت گوید

حاسد نیابد نیکوئی هرگز نیاساید دمے
بخورد حسد طاعات را چون هیزمے تنور در

بگذار کبر و عجب هم شو خاک پائے همگنان
مانند دوزخ مدتے خود بین که باشد کینه ور

چون تو بگوئی عیب کس صد عیب آید پیش تو
مکرے و عذرے هم مکن تا تو نیفتی در سقر

هرگز مکن آمیزه را گرچه بود حق سوے تو
با خوشتنی در جهان کشکے بیابی در صدر

کبرے مکن با هیچکس دان جمله را بهتر ز خود
چون کبر کبنی باکسے باشی ز کبران بدتر

کبرست کار ابلیس را باید تواضع پیشه کن
تا حق بیفزاید ترا اندر میان بحر و بر

چون پیر و کودک مر ترا آید نظر تعظیم کن
کودک بدانی بے گنه و پیر طاعت بیشتر

مومن ندارد کینۂ اندر درون جان خود
شب چون بخسپد جان من کینہ بشوید از جگر

ہر جا شجر ہا بنید کستہ نگون سوئے زمین
خدمت کنند ہم پشت خم چون بگذرد تحت الشجر

عیسے شدہ بر آسمان کردہ تواضع خلق ہم
قارون شدہ زیر زمین چون کرد بخل و کبر سر

چون تو شجر ہا بینی نگون راکع شدہ سوئے زمین
آرے ہمون گردد چنان شاخے کہ باشد میوہ ور

باب بست وپنجم دربیان اخلاص وریا وعبادت آنچہ گوید

صوم و صلوٰۃ و صدقہ ہم بہر خدا خالص کنی
نے بہر جنت حور نے بہر خلاصی از سقر

از بہر دنیا یا عمل بہر جزا عقبے کنی
مزدور باشی بیشکے کامل نیابی این اجر

حق را بیابی آنکہے کارے کنی از بہر او
مخلص چون گشتی جان من بینی خدا را چشم سر

اخلاص دارد کارہا در کارہا اخلاص کن
کفر است بدان سمعہ و ریا نے از ریائی کس بتر

چون ذکر گوید پاسبان از بہر راندن وزد را
بزگار گردد ذکر گو باشد منافع بے خبر

اے بچشم سر داری ۱۲

ریاکنندہ ۱۲

دنیا چو خواهی از خدا از بهر آن طاعت کنی
دنیا بیابی بیشکی باقی ز جنت دور تر

چپ و راست ببیند بنده چون در نماز خود نشستن
گوید خدا سے بنگری از من مگر او خوب تر

دل را چو بینی با خدا در کارها راه خدا
مقدار کار آنچنان تا اجر یابی پر گهر

در تو بخواهی از خدا حور و قصر اندر جنان
صد حور بینی بیشکی حق را بیابی اے پسر

باب بست و هشتم در توکل و رضا و خوف و رجا می گوید

چون تو کنی بر حق توکل هم رضا در کارها
بیشک ولی گردی یقین در سلک خاصان معتبر

جمله سپردم کارها در حضرتت اے پادشاه
گو این سخن در روز و شب نیست الٰه جز خدائے کس دگر

خوف خدا باید چنان جز من نگو کس دوزخی
امید باید اینچنین باشم بجنت در صدر

مسلم بباید درمیان خوف و رجا هر دو طرف
خوفش بباید اندکے امید باید بیشتر

ابلیس هشت یک سال گر سیکرد طاعت رانده شد
بوبکر بد در پیش بت کردند بر روے منظر

دل را نداری ملتفت تا زنده از بهر نان
روزی رساند بی منت وار و خزائن گنج زر

بخشش ندانی از کسی جز از خدای جان من
چون مر ترا بخشند کسی جن و ملایک یا بشر

خالق همی گوید ترا اندر بلای ده رضا
ورنه برو زیر سما خالق طلب جز من دگر

تا چه کنی کار خود مَنی بطاعت هم مکن
بلعم و هم برصیصا گشتند ملعون خاک سر

باب بست و هفتم دربیان صبر و شکر می گوید

فرحت بخواهی دائما همدم بسازی صبر را
هرگز ندیدم در جهان جز صبر چیزی خوبتر

صبری بکن در کارها از صبر یابی صد فرح
ظالم چو دیدی خصم را صبری بکن یابی ظفر

امید کس در دل مکن امید کن بر خالقی
کو رزق بدهد وحش را طیر و بهائم هم بشر

ظالم چو ظلمی می کند صبری بکن با کس مگو
از کس نخواهی داد خود دادت دهد تا دادگر

وان تصفیه بیان صبر را هم شکر را نصف دگر
محکم بکن این هر دو را مومن بگردی ای پسر

قوله تعالی ان الله مع الصابرین
الایمان نصفان نصف صبر نصف شکر

موجودہ وارد نعمتے فیدش بکن در شکر حق
زاہد بران خواہی اگر شکرے بگو اے نامور

گرچہ مراتب میدہد دارو غنی شاکر ولے
او کے رسد با صابران کو صبر بکند در فقر

شاکر سلیمان گرچہ بد اندر رضا ہم سلطنت
او کے رسد با مصطفےٰ کردہ بدرویشی صبر

باب بست و ہشتم دربیان توبہ و زہد می گوید

توبہ بکو امروز تو ہر گز مگو فردا کنم
شاید بمیری صبحدم فردا نیابی اے پسر

توبہ کنی از صدق دل فیما مضی آری ندم
چون یاد آری آن گنہ گردد خراب و منکسر

زہدے بکن و ستے مزن در مال دنیا جان من
ہر ذرہ را با تو بود فردا حساب و ہم حصر

گر با زمانی از گنہ وان گرچہ باشد ذرہ
نزدیک حق آن بہترست از طاعت جن و بشر

گر بندہ با صدق دل توبہ کند از معصیت
بروے نماندہ ذرہ زان کردہا در وجہے اثر

در بند دنیا چون شوی طلبش کنی از ہر یکے
محروم مانی از خدا مبغوض گردی منتشر

عصیان بدانی دوستی کردن بدنیا هم خطا
دشمن خدا وان آن کسے مولع که باشد مال و زر
فارغ شدی از سیم و زر رستی ز شیطان سر او
زاهد ز شیطان ایمن است وسواس نے بروے گذر
اموال دنیا چون کسے جمعی کند دانی سگی
کو هم شکم پر مے کند وان زر بدان سنگ و مدر
درویش خواهد مال و زر او را مدان درویش تو
هست او متاع دزد دین دیوسے بدان تصور نشبر
چون هست دنیا بیوفا در بند او بودن خطا
در جمع او وان صد عنا در دین نه سود بل ضرر

باب بست و نهم در بیان بخل و سخا و ایثار و امساک گوید

گر دور داری خویش را از بخل و از امساک هم
رسته شوی یابی چنان بینی چو پایان صدر
ایثار را هم پیشه کن چیزے نخواهی از کسے
محظور دانی خواستن دادن لطیف و خوب تر
صد چند کس از صوفیان بودند عمرے در سفر
گشتند تشنه هر یکے بود آب یک بر یک نفر
او داد او را او بدو مردند تشنه جملگی
آن آب ماند همچنین آنجا نمانده کس دگر

ہم صدر و مسند منزلت محراب و محفل جایگاہ

ایثار کن بر دیگرے گردی تو شخص معتبر

دشمن خدا شخصے بدان کو پیشہ سازد بخل را

محبوب حق دان آن کسے ایثار بکند سیم و زر

ہرگز مبر مال فروا از بہر روز نیستی

آن روز چون آید ترا آن مال گردد منتشر

از بہر دختر یا پسر مالے مکن زیر زمین

حاجت چو افتد شان گہے ہرگز نگوید کس خبر

ہم بر خدا بسپار شان مہری بمبرد او گہے

از کار شان ہیچم مشو اندیشہ را از دل ببر

این مال پا شد مار تو آن مال دان زنار تو

زنار فردا نار تو این نار بر زنار تو

باب سی ام در تواضع و خلق حسن و نفع رسانیدن خلق را

با خلق ورزش کن نکو تا دوست گردی جملہ را

با لغز مردان خلق کن با زشت خویان بیشتر

آنکس تواضع می کند با او بکن صد چند آن

ور کس تکبر می کند صدقہ بدان با او قہر

چون نفع بنجواہی با کسے بودن بیک حال تدتے

گر روز را گوید شب ست بنمائی پروین ہم قمر

کما قال اللہ تعالیٰ لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون ۱۲

قولہ تعالیٰ واخفض جناحک لمن اتبعک من المؤمنین ۱۲

قال علیہ الصلوٰۃ والسلام تواضعوا مع المتواضعین

وتکبروا مع المتکبرین فان التواضع مع المتکبرین

صدقۃ ۱۲ احیاء

۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲

گر مردمے منکر شود با تو ستیزد هر دمے
گوید حمارے اسپ گر تازی ست هم گوید حمر
رنجه مشو اندوه مکن خلقے چو گوید بد ترا
مخلوق بدها بر خدا گفتند ناید در حصر
یعنی در شمار ۱۲
از مدح کس خوش دل مشو اندوه ز دشنامے مکن
از مدح کس نے نفع تو نے هجو کس بکند ضرر
سخنے چو گوئی با کسے بر قدر عقل[۱] او بگو
عالم چو بینی سامع است با او بگو هم دُر و گهر
چون تو بدانی جاهل ست فهمے ندارد از سخن
سخنے بگو هم آنچنان در وے کند قدرے اثر
لطفے و نرمی کن سخن قصد خریدن چون کنی
باید فروشی همچنین تا سود بینی زان سنجر
نفعے[۲] رسان مر خلق را در بند نفع خود مشو
می کن چنین تا زندهٔ بیباک شوی خیر البشر
هرگز ندیدم در کتب نشنیده ام از عالمے
نے چون جزائے نافعان باشد جزائے کس دگر
نانے بده درویش را رسته شوی در دو جهان
نظرے کنی چون بر گدا بر تو کند حق صد نظر
در روز و شب سی شصت و صد بار نظر چون حق کند
دل تو کجا ها می رود بارے ببین اے بے بصر

[۱] قال علیه الصلوٰة والسلام کلموا الناس علی قدر عقولهم ۱۲
[۲] قال الله تعالی و اما ینفع الناس فیمکث فی الارض ۱۲

رنجے مکن درویے بخش راحت رسان خلق را
این کار وار داچرا زین نیست کارے خوبتر
شو سنگ زیرین آسیا رنجے بکش نفعے رسان
ورنہ چو چیز مسخرہ نانے طلب از در بدر
خوش وقت آن مرغے کہ او افتد بدامے مردمے
او را فروشد نان خرد بہر زن و دختر پسر
سائل چو آید پیش در از تو بخواہد نانکے
منعے کنی چون نان ازو با خود کنی او را نہر
گوید خدا نان خواستم ما را ندادے لقمۂ
از در چو رانی سائلے گوید مرا راندے ز در
چون تو برانی سائلے زو باز داری لقمۂ
یابی عذابے زین گنہ سالے ہزارے در سقر
چون پیشہ بکنی نان دہی در بہشت یابی منزلت
خلعت بگیری از خدا تاجے نہی بر فرق سر
سائل چو آید پیش دان از حق تعالیٰ بر درت
صد چند کن تعظیم آن او را ببخشے ما قدر
قدرت داری ۱۲
ایتام را پروریے نانے بدہ ہم جامہ را
ہر لحظہ کن شفقت برو تا یاد ناید شان پدر
خدمت کند چون مردمے باشد چو خادم پیش تو
باید نوازی ہر زمان او را بدان نور البصر

گر یکی دو نان بپیش آورند تو لقمه لقمه بخشش کن
یابی فضیلت بیشتر آن هر دو را تنها مخور
این حکمها بر اغنیا نے بر فقیر و گرسنه
او خود بود محتاج نان نانے کجا یابد دگر

باب ۳۱ سی ویکم در بیان حلم و غضب گوید

حلمے بکن با جملگی محبوب گردی بیشکے
هرگز نباشد نزد حق از حلم چیزے خوبتر
جاهل چو گوید بد ترا حلمے بکن چیزے مگو
خلقے ترا ناصر شود بکنند یاری یک دگر
مردم چو خوانند علمها عالم شوند اندر جهان
حلمے نباشد چون ورا و شجرے بود بے ثمر
خشمے مکن بر هیچکس غاضب بدان مغضوب حق
چون بر تو بکند کس غضب خشمی مگو می کن صبر
عفوی بکن بر مردمان خشمیکه داری خور فرو
تا هیچکس نزدیک حق چون تو نباشد دوستر
خشمے بیاید چون ترا کوهے نماید نزد تو
آن خشم چون خوردی فرو یابی مزه شهد و شکر
وان اهل جنت آن کسے دیدے چو یابی این صفت
تا که کند خشمے بکس هم باز آید زود تر

قوله تعالی
فبما رحمت من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم ۱۲ ۱۲ قال الله تعالى والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين ۱۲ عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول صلی الله علیه وسلم لیس الشدید بالصرعة انما الشدید الذی یملك نفسه عند الغضب ... من المشكوة الشريف قول خدا تعالیٰ ... ۱۲

چون علم کس را داد حق با حلم شد آن منتظم
چون او نباشد بیغمے اندر جهان مردے دگر

خشمے که آید مر ترا استاده باشی می نشین
ور نشسته باشی خسپ تو الا آب سرد تر

خشمے که بکنی روز را تا شب مباشی همچنان
خشنود کن مغضوب را پائی جزائے بیشتر

جائیکه خشمے بد بود کشتن همی خواهد ترا
حلمے بکن گر دو زبان می کن جوابش سخت تر

باب سی و دوم در بیان امر از معروف و نهی و از منکر گوید

شد امر معروف فرض هم شد نهی از منکر همی
بر جمله مومن مسلمان پیر و جوان هم بنده حر

تذکیر را چون بشنوی از گوش دل نیکو شنو
زشتے بگوید با حسن خذ ما صفا دع ما کدر

پندے چو گوید عالمے آن را بصد عزت شنو
در فسق او نظرے بکن در علم او می کن نظر

از امر کردن یا منع چون کس عداوت می کند
بگذار امر و منع هم از وے بکن کلی حذر

پندے چو خواهی تا دهی اول بده مر خویش را
پس پند ده مر اهل را منکوحه دختر یا پسر

سرگین گلابہ منع شد کہ گل مکن دیوار را
سرگین گلابہ چون کنی گردد بلا انگ منتقر (یعنی گریزندہ ۱۲)

پاچک ہیزم تو دیگ نان گرچہ شود خاکستری (پلیلا یعنی ... ۱۲)
گوید نجس آن خاک را بو یوسف امام معتبر

از شہر بعضے مردمان بکنند عصیان ہم گنہ
مانع نگردد دیگران گیرد بلا شان عام تر

ترک کنی معروف را نے نہی از منکر کنی (تارک شوی ۱۲)
افتی تو ہم اندر بلا خود را یکے زیشان شمر

باب ی و سوم دربیان سماع ورقص وسرود می گوید

وان نغمۂ صوت حسن ہم بخششے از حضرت خدا
تو زینوا القرآن بخوان حدیث مشتہر

آواز خوش جان بشنود و خوش رسد عاشق شود
خواہد چنین جائے خود قصدے کند سوی زبر

روزے کند کاید برون قالب بگیرد مسکنش (یا از فرقت معشوق ۱۲)
این نوع را تو رقص خوان تا کے ترا باشد خبر

بیگانہ دانی سماع محروم زین نعمت بسے
مردان بدانند قیمتش تا ہر کسے داند قدر

او را سماع باشد روا آن کس کہ میرد نفس او
جانے بود زندہ درو ورنہ ترا بہتر حذر

(حاشیہ: یعنی خاکستر پاچک نزدیک امام ابو یوسف شاگرد امام اعظم معتبر اند نجس است ۱۲)

(حاشیہ: فی لفظ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم زینوا الاصوات بالقرآن فان الصوت الحسن [illegible] القرآن)

(حاشیہ: یعنی سماع شنیدن [illegible] آواز خوش [illegible] دل عاشق [illegible] وصال معشوق حقیقی [illegible] شدن [illegible] ۱۲)

(حاشیہ: یعنی علمای دین بسیار اختلاف کردہ اند ۱۲)

چون بشنوی صوت حسن تحمید گو بر حال خود
مجذوب چون گردی از آن و پیدا شود حال دگر

تا مر ترا قوت بود در رقص مکن ای سلطان من
منکر مشو این حال را و آن قیل و قال بی ثمر

مطلق بدان حرمت غنا مشنو بلاهی هیچگه
طنبور بربط چنگ و نی جمله حرام ست در خبر

در طبل هم حرمت بدان الا که طبل غازیان
دف هم مزن در هیچ جا جز در عروسی ای پسر

و آن غنا افسون زنان از سر هوا چون بشنوی
بیشک بیفتی در بلا بر بند زین کلی نظر

اندر سماع چون بشنوی کس نعرهای می زند
هرگز مشو مغرور زان شاید که باشد از مکر

باب سی و چهارم در بیان لاغ بازی و نرد و شطرنج گوید

بازی حرام ست جملگی چه لاغ بازی اہل خرد
آنکس که بازی می کند او را بدان چون گاو خر

در نرد یا شطرنج کس دست ببازی می کند
در لحم خوکان خون شان گوئی کند او دست تر

در نرد یا شطرنج چون بیند کسی منظر کند
در شهر گاه باوران آنکس کند گوئی نظر

حضرت خدا بر مسلمے سی صد نظر روزے کند
شطرنج بازان زین نظر محروم دانی اے پسر

شطرنج بازی شافعی لا باس گوید آن زمان
گروی نباشد درمیان فحشے نگویند یک دگر

چون کس سلامے می دہد گوید علیک اورا روان
نے فوت وقتے زو شود باشد ازان نے مفتخر

تعلیم غزوے کافران باشد ہمین اصلی غرض
وز بہر دفع ناخوشی یک ساعتے اے نامور

گروے چو باشد درمیان محظور مطلق آن زمان
در لہو بازی مردمان بینی بکن شان صد زجر

بازی کبوتر ہم مکن مردود گردی در شرع
چون تو پرانی آن زمان ملعون شوی ہم خاکسر

اسپے دوانی یا شتر تیرے فرستی یا دوی
دانی روا این چیزہا گردی درین جایز شمر

شرط گر بہر دو طرف بیشک حرام ست جان من
دانی حلال از یک طرف آید میان ثالث نفر

ہرگہ کبوتر پائے پرپائی خروسے تلخ سر
از خود مکن ہر دو جدا تا دلو ناید خانہ در

شکرہ پرانی دایما از بہر صید سر زمان
این وجہہا پاکست ان ہمیکن شکاری شہ لپہ

با سگ مکن بازی گہے تا فصل شو و اعمال تو
جز سگ کہ باشد پاسبان یا صید گیر از بہر
در سوئے صیدے تیر را چون تو فرستی یا سگے
شکرہ پرانی سوئے آن گو تسمیہ تعجیل تر
باشد سگے آموختہ از صید چیزے کم خورد
ہم شکرہ باید آنچنان خوانی دوان آید بسر
گیرند ایشان صید را با جرح تیر و صید چون
ذبح نہ حاجت اندران مذبوح دان طیب شمر
پاک ۱۲
گر زندہ یابی ذبح کن ور میرد و دنبال شو
باید نبینی از طلب گر مردہ یابی خوش بخور
ور گز چو بزنی صید را جرحے کند مردار دان
در آب افتد یا ز بام ہم آن صید را ہرگز مخور
ور آتشے سوزد ورا مردار دانی بے شکے
روشن بکردم پیش تو این مسئلہ چون شمس و قمر

باب سی و پنجم در بیان ذبح کردن و خوردن جانوران

بسمل چو خواہی تا کنی گو تسمیہ ذبحے بکن
گر ترک گیری عامداً مردار شد زان کن حذر
ذابح چو باشد مسلمے مردے بود خواہی زنے
یا کودکے عاقل بود کو ذبح داند ہم بخور

در ذبح ببری چار رگ حلقوم و شه رگ هم مری
زین جمله گر ببری سه رگ حلقوم باشد یا دگر

مذبوح باشد بیشکی آنرا بخور از جان و دل
گر وی فرامش تسمیه پاکش بدان فوراً بخور

اهل کتاب و صابیان و ز اهل قبله هر که هست
مذبوح شان باشد روا طیب بدان هم خوبتر

بسمل کنی از بهر بت یا در عمارت چاه و جوی
وقتیکه آید نو عروس آید کسی از خواه سفر

یا بهر جنی نیکو بود یا بهر زرع و باغ و رز
آباد جنی سوختی یا میر آید در شهر

مکروه باشد این ذبح کس را نشاید تا خورد
جز اهل سنت و بدعیان آن کس که باشد مفتقر

غیر این خلق هر چه کس نرسد که بخورد لحم آن
مردار دان مذبوح را ذبح چو کافر مشرکی

چنگل که دارد طایری انشک بهایم هم مخور
دان انشک و چنگل هر دو را باشد سلاح ای نامور

هم کرگ و هم طاوس خور کرده است رخصت مصطفی
آهو بخور خرگوش هم گاوان دشتی گور خر

لحم حمار و بغل هم مشکوک دان اندر شرع
لحم فرس محظور شد نزدیک نعمان معتبر

مکروه دان جلاله را حبسے مکن علفے بده
سه روز حبس ماکیان یک هفته بیش ور بقر

چون خام یابی گوشتے آن را مخور بریان بکن
آتش براے طبخ دان شرط است ایجان پدر

یا خه مخور خرچنگ هم وز جنس اینها کن حذر
طافی مخور جھینگه مخور هر چون که باشد ملخ خور

ماهی ملخ این هر دو را ذبحے مکن تعجیل خور
آمد بسنت مصطفےٰ خوردی سپرز و هم جگر

لیکن شکنبه جملگی یا رودگان اے جان من
هیچ از نبی و مرسلان عامل نبوده اے پسر

غدود و مراره بول دان فرج و ذکر یا خصیها
مکروه شد این شش بدان مخطور خون منفجر

چون نرم یابی استخوان بیجا مصص کن لبی
یا ریک کوب پس بخور قسمے کنی سخت تر

باب سی و ششم بیان ماهها و روزها و خاصیت سعد و نحس

سه بار می خوان فاتحه با تسمیه ناغه مکن
هر گه که آید ماه نو اے ماه نو اندر نظر

انا فتحنا غره خوان ناغه مکن در خواندنش
تا ید بلاے پیش تو یابی همه فتح و ظفر

ماه محرم زر ہیں اندر صفر ہیں آہن سر
اوّل ربیع آب روان آخر غنم اے مہ نگر
اوّل جمادی نقرہ ہیں پیرے نگر دو آخرین
ماه رجب مصحف ہیں شعبان گیاہ سبز تر
شمشیر در رمضان نگر شوال جامہ سبز ہیں
ذی القعد بینی کودکے ذی الحجہ دختر خوبتر

از سال اوّل روزہ را روزہ بداری جان من
در روز آخر سال ہم نیت بکن یابی اجر
اوّل خمیس از رجب نیت بکن تو روزہ دار
می کن نمازے تا عشا افطار انگہ اے پسر
چون تو گذاری اینچنین رستہ شوی در دو جہان
رضوان کند خدمت ترا قصرے بیابی از گہر
نصفے رجب طعمی بکن امساک ہم میخوان دعا
الحاح کن در خواندنش یابی اجابت زود تر
غسلے بکن اوّل رجب ہم درمیان و آخرش
تا پاک گردی از گنہ اکنون شوی زادہ ز سر
رمضان بخوان قرآن بسے شعبان بخوان صلوٰۃ را
اندر رجب غفران طلب شب روز اے جان پدر
چون شب برات آید بکن دو چیز را از جان و دل
غسلے بکن ہم سر بہم بیدار باشی تا فجر

لیس نحست ایمانِ خود و می برای وشنیع تو
ہم برائے عمر ہم سے خوان بمانی دیر شد
در رجب خانہ دست زن آوند ہا جنبان بسی
می کن زیارت مردگان وعظے اشنو اے ناموس
می کن نماز از بہر حق برخوان دعا از صد قدل
غفران بخواہی بہرِ خود و نیز بہر مادر ہم پدر
عیدین تو غسلے بکن خوشبو بکن ہم جامہ نو
در فطر چون آئی برون سیری تو با خورما بخور
عرفہ چو آید جانِ من ہم حج خوانی انبیاء
یابی ثوابِ عمرہ و ہم حج باری و سعی و ہم سحر
وضحے بباشد گر ترا قربان کنی کوثر بخوان
در عشر ذی الحجہ بخوان شب ہا روز سورۂ الفجر
صوم و صلوٰۃ و کن دعا ہم سرمہ صلح و توسعہ
غسلے بکن اصلاح ہم بر عالمان چیزے ببر
چیزے بدہ ایتام را ارحام و ہم پس اندر حمتے
در روز عاشورہ بکن ہر دہ کہ گفتم اے پسر
اندر صفر بیرون مرو جنگے مکن با ہیچ کس
کایں ماہ وارد شود مئے بد غم درد و رنج و خطر
در چہار شنبہ آخرین غسلے بکن جامہ بپوش
در خانہ بنشین راحتے بکن با اہل خود نعمت بخور

روز زحل ماهی بزن بهر شکارے رو برون
آهو بیابی گرگ هم افتد شکارے بیشتر

می کن عمارت ور احد باشد مبارک مر ترا
باغ و زراعت رو دهم چاهے وجوی کن حفر

عزم سفر داری اگر خواهی روی بر دوستان
مختار شد جانان من از روزها روز قمر

قصد و حجامت چون کنی روز سه شنبه کن بسے
مریخ را خون ریزدان ساعات او همچون شمر

چون تو بخواهی دار وئے بخوری برائے رحمتے
از بهر آن مختار شد روز عطارد اے پسر

چون مر ترا کارے بود سلطان ببینی یا ملک
تا حاجتت گردد روا پس مشتری دارد اثر

روز جمعه تر و تج کن هم با زنان کن خلوتے
یابی جزا از حد برون حضرت خدا بد ہد پسر

روز زحل مریخ هم گر تو بپوشی جامه نو
یا قطع بکنی هم بری آید مصیبت بیشتر

در سال دانی بیشکے اثنا عشر روز نحس
غافل مشو زان روزها از جمله کارے کن حذر

ماه محرم یازده هم از صفر ده هم بدان
از شهر اول چار مے هم از دو آخر شمر

له
تا پروری شنبه جامع
تو قطع مکنی ۱۲
ابیات
یکشنبه ماه نو را تو مبارک دان
دوشنبه بود نیکی و بریان
سه شنبه رزق و دوری هم
چهار شنبه ... و دم سه شنبه
پنجشنبه شاد باشد
... علم آزاد باشد
جمعه گنج و مال یابی
شنبه رنج و غم ... یابی

اول جمادی بیست هفتم بیست و از آخرش
نیز از رجب دان بیست و دوم بیست و شعبان نگر
رمضان چهارم ماه شد شوال را هفتم بگو
ذی القعده هفتم بست دان ذی الحجه هشتم اے پسر
در غره ثالث پنج هم با بست و پنجم شانزده
کارے مکن جائے مرو خالی بنا شد از خطر
در سوم و هشتم سیزدهم هم هژدهم با بست و سه
هم بست و هشتم جان من کارے مکن خاصه سفر

باب سی و هفتم در بیان پیری جوانی می گوید

چون در چهل عمرت رسد کاہل نشینی یکدمی
بگذار عصیان هم گنه طاعت عبادت بیشتر
گر تو نباشی این چنین بر عکس بکنی کارها
طاعات کم عصیان بسے شو ساخته بهر سفر
غالب حیات آدمی از شصت تا هفتاد دان
کردی بیازی ثلث کم ثلثے زمستی بیخبر
ثلثے که مانده آخرین ور وے بدان آفت بلا
گر بادگیر دست و پا صد بار رونے ور دسر
صحت نیابی یک نفس ور دو بلا در هر زمان
شبها نیاید خواب خوش فریاد بکنی تا سحر

باب گیارہواں عمر چالیس برس ...
[illegible]

تپ در بدن لازم بود سرما و لرزه دائما
هاضم نباید نانکے در چشم کم گردد منظر

بہر مصالح پیش او ہرگز نباید مردمے
رسوا شود بر اہل خود حرمت ندارد کس وقر

فہمے نماند آنچنان سخنے نماند یاد او
دشمن ندارد باک از وے ہر روز عیشے منکدر

گر بنگرد سوئے بتے در حال از نفرت کند
خوبان و ہم شکر لبان شنیند از وے دور تر

اسپید موئیت چون شود گردند خوبان منہزم
پیری مگر شد لعنتی ورنہ چرا از وے حذر

گر شاہ باشد کامران جملہ جہان در ضبط او
ذوقے نہ او را راستے چون پیر باشد منکسر

بر پیر کس رانی نظرے کس بر و رحمت کند
رانند او را مردمان جز رازق جن و بشر

چون پیر گردد مردمے بکند ندا حضرت خدا
باریک شد ہم استخوان اسپید موئے شد زسر

از کس سخن ہم نشنوی چیزے نہ بینی در نظر
روئے نداری دست و پا بشکست ہم از کمر

آن مشک چون کافور شد وان ارغوان چون ارغوان
شد نیز قامت چون کمان گشتہ تنے ہمچون وتر

سوت نہ بیند ہیچکس وقتے نہ پرسد دوستی
چاکر نہ گیرد کس ترا واجب بیابی آن اجر

برمن بیا تا من ترا بہتر ازان مے پرورم
صد جور بدہم در جہان ہیچ قصرے از گہر

بر پیر دارم رحمتے کان را نباشد حدّ و عد
اسپید موئیست نور من چون نور سوزم در سقر

پس حال چون باشد چنین باید زپیران کارہا
کارے بکن در حال تو نعمت جوانی را شمر

قدر جوانی پیر را گر تو بپرسی اے جوان
آن پیر گوید پیش تو چندان کہ ناید در حصر

چون تو بہ بینی پیر را خدمت بکن از جان و دل
تا تو شوی پیر نکو شخصے بگردی ذو القدر

باب سی و ہشتم دربیان رنج و زحمت و علت و محنت گوید

رنج و بلا وان زحمتے بر دوستان نازل شدہ
دشمن نیابد این نعم جز مومن نیکو سیر

چون مر ترا رنجے رسد صدقہ بدہ از جان و دل
سلطان نہ زہرے میدہد جز مرد معنی معتبر

ہر تن کہ یابی بے علل آن تن یقین بے بر گشت
حق دوست دارد آن تنے شب و روز در دی و سر

ملکیست زحمت جان من هر کس کجا شایان او
ایوب داند قدر آن جرجیس و یونس نامور
صد گونه نعمت دشمنان دارند بس اندر جهان
از بهر تا نے دوستان باشند حیران منتظر
دانند خاصان قدر این محجوب عامان شد ازو
ماهی چه داند قدر عشق پروانه دارد این خبر
گر مومنے اندر جهان در خود دنیا بدزین یکے
کامل نه دانی مومنش ایمان او اندر خطر
ور تن نه بیند علتے قلت بمال خویشتن
نه ظالمے او را کند خوار و خجل همسے و قر
چون حق بخواند بنده را سازد یکے از دوستان
سقمے بتن جرمے بدل بالے نه بیند در نظر
بر تخت شاهی چار صد سالے بود ست فرعون سگ
بیمار گاہے او نشد نے وید وقتے او ضرر
صحت چو یابی شکر گو زحمت چو بینی صبر کن
با کس مگو من زحمتی تا بگذرد مدت سفر
دارو طلب هم بعد آن بکیه مکن بر دارو ے
تقصیر در دارو مکن جز حق بدان شافی دگر
از صبر یابی گنجها پوشی مصائب درد و غم
اظهار چون بکنی تو این چندان نیابی از اجر

بیمار را چون بشنوی فی الحال رو پرسیدنش
گرچہ مسافت درمیان باشد کروہی بیشتر

چون تو نہ پرسی زحمتی گوید خدا بے واسطہ
من زحمتی گشتم زمان وقتے نہ پرسیدی خطر

بیمار چون پرسی اگر چیزے بدہ در دست او
از روے طلب جانان دعا در ہمہ صعب تر

بیمار چون گردی گہے فوتے مکن تو وقت را
غلطیدہ نشستہ کن ادا تا تو نیفتی در سقر

رخصت بدان رحمت اوقات چون داری بپا
فوتے کنی گر فرض را بیشک بیفتی در سقر

چون تو ببینی زحمتی فی الحال دہ صدقات را
داؤ مکن بیمار را جز صدقہ دادن اے پسر

صدقہ بدہ در راہ حق جز نام او دیگر مدہ
کارے ہم آید ترا چون صدقہ پیش آرد خبر

صدقہ بگرداند بلا آمد حدیث مصطفے
بدہد درازی عمر را ہم اجر یابی اے پسر

باب سی و نہم در بیان مصائب و تعزیت و آنچہ بدان تعلق دارد

صبر بکن چون مر ترا آید مصیبت جان من
یابی تو لے انبیا از حد برون ہم از حصر

گر ترا وقتے رسد رنج و مصیبت یاد کن
جمله مصائب رنجها پیغمبر جن و بشر

گر جزع و فزع میکنی اندر مصیبت رنج خود
شوی نزار و مر ترا محروم باشی از اجر

از آه و نطم نعره هم شک جیب و خراش خد
از نتف موی ریش و سر باید کنی کلی حذر

شو گریان چون جاهلان خفتن زمین ترک سخن
ماندن گرسنه روز و شب تنها نشستن در حجر

تاریک کردن خانه را نی شمع را افروختن
نی صحن رفتن هیچگه ترک گلابه بام و در

بیکار بودن از کارها ترک تجارت زرع و زر
با جامه بودن رنگین کردن کبودی یا خضر

اندر مصائب جمله را از مرد باشد خواه زن
محظور آید برهنه در شرع کردن فرق سر

الا که باشد عالمے کز مرد نش ظاهر شود
اسلام اندر رخنهٔ جز او نه بندد کس دگر

هر اندهے کاندر جهان آید به پیشت جانمن
شمعے بمیرد یا شود جرمے ز نعلے منکسر

دیگر شوی چون گرسنه یا ظالمے ایذا کند
دانی مصائب جمله را راجع شوی بکنی حذر

آیند هر یک مردگان رخصت گرفته از خدا
گویند راز خویش را حزن و فرح راحت نظر

بینند حال و زر خود را ز خویش و اقربا
گویند با زاری دعا یا بد دعا یابی خطر

هر کو ز بهر حق دهد صدقه بروح مردگان
یابد جزا روحش ازان او هم شود زان بهره ور

احوال را از خویشتن گویند با حسرت بسی
مادر پدر هم اخوتان هر کو بود دختر پسر

گنبد مکن بر گورها نے قبه نے حجره
باشد وزد باران رسد گردد گنه بیشک حذر ناچیز ۱۲

میدان زیارت سنت است مکن زیارت روز و شب
مهود سیوم یا هفتمی دان بدعتی می کن حذر

از بهر اهل مرده را طعامی بکن از جان و دل
پس هر درم یابی جزا جانان بده دینار زر

پس مرده سازی طعام را چون سیوم یا هفتم یا چهل
یابد هی درویش او نے پس باشد معتبر

باب چهلم در بیان احکام شهادت میگوید

چون کشته گردد مسلمی در راه حق با کافران
یا ظالمے اعدا کشند خواهی به تیغ و یا تیر

۳۹

۴۰

زندہ نماند ساعتے فی الحال میرد در زمان
نے طعام بخورد آب نے سخنے نہ اندک بیشتر

حد شہید اندر شرع جز این نباشد جان من
دیگر شہیدان مصطفےٰ گفتہ است بشنو نامور

غرقہ بآبے گر شود دیگر بآتش سوختہ
مبطون و مطعون آنکہ او میرد برون اندر سفر

شخصے کہ میرد در جمعہ خواہی بروز و یا بشب
عاشق کہ باشد پارسا آن عشق دارد در ستر

وانکس کہ میرد در سماع شنود سماعے بہر حق
وان زن کہ میرد در حمل میرد کسے بہر پدر

پامال گردد زیر اسپ یا برق بزند صاعقہ
اندر چہے افتد ہمون شیرش کشد یا خوک نر

وانکس کہ سخنے بہر حق گوید شود کشتہ دران
دیگر یکے مرتث بدان شد شانزدہ جملہ نفر

وانکس کہ بہر مال و زر جنگے کند با کافران
یا بہر نام شیخنے چندان نیابد او اجر

آنکس کہ بخورد زخمگے بر رو مقابل دشمنان
با او چہ نسبت آنکسے زخمے خورد پشت و کمر

مقبل رود اندر جہان شادی کنان خندہ زبان
از سالہا چون یا نصد بہر شہید بیشتر

ہر گز کسے را در جہان و نیا نباشد آرزو
الا شہید راہ حق گرچہ بیابد کشک زر
چون مومنے از صدق دل خواہد شہادت از خدا
یابد چو شہدا در جنتے مہر و زتپ یا درد سر
شہدا مگو از مردگان در دل مپندار این سخن
اندر جنان چون زندگان بخورند شربت ہا ثمر

باب چہل و ہفتم در بیان اسباب بینوائی و مدبری می گوید

اسباب فقر و مدبری چل چیز تو میدان یقین
مسطور ہیں اندر کتب راوی است جعفر معتبر
طعمے مخور با شنی جنب آبے مخور از ناپرہ
ہم دور کن از خویشتن آوند ہائے منکسر
بولے مکن ہم برہنہ جاروب در شب ہا مزن
مگذار ہم آوند را جانان من بکشادہ سر
نے زن بگیر و نام شوی نے شوی گیر و نام زن
نے نام مادر نے پدر خواند و دختر یا پسر
طعمے مخور ہم بے ادب نے بد دعا فرزند را
پرکالہ باشد تا بہا آن راز در ویشان تخر
قائم بپوشی چان من شلوار را در ہیچگہ
رشتہ نہ بندی پاگ ہم گوشہ بگیری از بشر

در خشک موشانہ مکن استادہ باشی ہم مکن
شانہ شکستہ چون شود از وے بکن کلی حذر

مقراض مو از شرمگاہ مستان گہی جانان من
ہم موئے را بر شرمگاہ از چل نداری بیشتر

(۱ – از چہل ایام ۱۲)

در پیش پیران ہم مرو بر آستانہ ہم منشین
تخلیل دندان ہم مکن ہر چہ نکہ باشد از شجر

وقتے نسوزی پوستے از سیر خواہی از بصل
چون عنکبوتے بنگری از خانہ کن بیرون در

(استہ زارہ ۱۲)

زندہ سپس منگن برون نے در نمازے کاہلی
با کذبے ہم عادت مکن نے در فروجے کن نظر

(شرمگاہ ۱۲)

وقتے کہ شوئی دست و رو خشکش مکن با دامنے
پوشیدہ دوزی جامہ چون مدبر شوی جان پدر

چون لو گذاری فجر را از وے بیا مسجد برون
گردی بفاقہ مبتلا آید بہ پشت صد ضرر

خوابے کنی در مسجدم او بار آید پیش تو
با کارد ناخن مبر نے ہم بدندان اے پسر

تخم شگافی خربزہ صد فاقہ آید پیش تو
سوگند بخوری راست چون روزیت گردد تنگ تر

در لقمہ تنگی ہم مکن فرزند اہل خویش را
دستے نہ شستہ چون خوری بر دوز نو ہم مال و زر

۵۱
ستاد مخفف آشنا
ست کہ در ہندی دہلیز گویند
۵۲
قال اللہ تعالیٰ واذا قاموا الی الصلوٰۃ قاموا کسالیٰ ۱۲
۵۳
الا لعنۃ اللہ علی الکاذبین ۱۲
۵۴
عن ابی ہریرہ رضی قال قال رسول اللہ صلعم اخوانکم جعلہم اللہ تحت ایدیکم فمن جعل اللہ اخاہ تحت یدیہ فلیطعمہ مما یاکل ولیلبسہ مما یلبس ولا یکلفہ من العمل ما یغلبہ فلیعنہ علیہ من
المشکوٰۃ ۱۲

کاسه و صحنک زود شو چون تو خوری طعمی درو
شیطان به بیند چون همی لیسد ورا جانِ پدر
جنگی خصومت گفتگو در خانه کردن روز و شب
از تو گریزد رزقِ تو هرگز نیاید پیشِ در
هر چه که گفتم مر ترا بنویس اندر جان و دل
محتاج نے گردی گہے ہر روز یابی صد گہر

باب چهل و دوم دربیان تونگری می گوید

اسباب ثروت جملگی بشنی چیز دانی بیشکے
گر تو کنی آن چیزہا گاہے بیابی بیشتر
دائم گذاری چاشت را ترکش نہ گیری ہیچگہ
روزه بداری بیض را باشی بخانه یا سفر
پیوسته خیزی صبحدم ہرگز نخسپی آن زمان
تسبیح گوئی ذکر ہم غفران بخواہی ہر سحر
شکرِ خدا گو ہر زمان مصحف بخوان از بال خود
مہمان نوازی ہا کنی خدمت بکن مادر پدر
سوره جمعه شبہا بخوان بخوان مزمل روز و شب
دائم بخوانی واقعه از بعد مغرب خوب تر
موزه چو پوشی کفش یا باید که پوشی زرد را
ناخن چو خواہی گر بری در روز پنجشنبه ببر

۵۱

ایام بیض سه روز است از هر ماه سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم چنانچه در حدیث آمده عن ابی ذر رض قال قال رسول الله صلعم یا ابا ذر اذا صمت من الشهر ثلاثة ایام فصم ثلث عشرة واربع عشرة وخمس عشرة رواه الترمذی والنسائی من المشکوٰة شریف ۱۲

چون تو پوشی خاتمے پوش از عقیق ای جان من
محبوب خواہد دست تو دستے بدہ مقصد ببر
عہدے کہ بکنی با کسے نقضش مکن اے جان من
جاروب کش در مسجد بزن مالے بیابی بیشتر
حجے بکن از بہر حق می کن زیارت مصطفےٰ
اندر تجارت صدق را کن پیشوا و رہ سپر
در خانہ داری سرکہ ما خالی مکن خانہ ازو
برکت چو خواہی مال را ارد گوسفندے زود خر
غسل جمعہ دائم بکن خاصہ کہ غسل اربعا
در روز عاشورہ بیز اضعاف ایام دگر
آمیز جو گندم بہم آنگہ ازان نانے بپز
غلہ کہ داری کیل کن از وزن کن کلی حذر
دستے بشو طعامے بخور گردی تونگر بیشکے
تنہا چو باشی زن بکن بسیار یابی مال و زر
ہر شے کہ گفتم پیش تو ہشدار جملہ کن عمل
تخلیل دندان ہم بکن بنویس اندر دل جگر

باب چہل وسوم دربیان موجبات بہشت

جنت مقامے صالحان آنگاہ یابی جان من
بکنی عمل از بہر آن ہر روز کارے خوب تر

اعمالِ جنت وان بسے حدے ندارد ہم حصر
زان جملہ گویم پیشِ تو آن بیست و ہفت اے پسر

اول بگوئی کلمہ را از صدقِ دل ہم خالصاً
باشد بران ثابت قدم مدتِ حیاتِ از عمر

شادی رسان بر مومنان طعمے بدہ او بہرِ حق
پوشی لباسِ مغفرت آئی بجنت ہست در

مہمان را اکرام کن غزوے بکن با کافران
بہتر بگوید چون کسے آن ہر مکشا بر بشر

زحمت چو آید پیشِ تو ہرگز مگو با آدمی
جملہ مصائب ہمچنیں داری نہان اندر جگر

صالح چو بکنی کارہا حورے بینی در جنان
احسان بکن با آن کسے گو با تو کردہ بد بتر

اندر سوادِ جان و دل درویش مسکین جا دہ
فرمائی کارے نفس را از کارہائے سخت تر

داری نگہ فرج از زنا فحشے بیاری بر زبان
محظور شبہ طعم را یابی ازان بکنی حذر

ہمسایہ پرسی وائما باشد بشادی یا بغم
بیمار را پرسی بسے جنت بیابی اے پسر

خشمے فرو خور جان من عفوے بکن بر مجرمان
با صوفیان وا ہم نشین ذکرے بگو شام و سحر

۱ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من قال لا الہ الا اللہ دخل الجنۃ ۱۲

قال لا الہ الا اللہ باب ۱۲ الباب الا بجناب ... حساب ولا عذاب والسلام ۱۲

۲ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من ... فقال ... ۱۲

...

۳ قال اللہ تعالیٰ والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس ۱۲

۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲

از ظالمان مظلوم را فور آید انصاف را

کلمهٔ شهادت در وضو می گو همی جان پدر

دائم بکن سنت او چون تو گذاری عصر را

چیزی نخواهی از کسی تحمید گوئی هر سحر

از بعد هر فرضی بخوان کرسی بصدق ای جان من

طبل زنان جنت برو آمد چنین اندر خبر

باب چهل و چهارم در بیان موجبات دوزخ و اسباب آن

دوزخ برای کافران هم مفسدان هم ملحدان

باشند ساکن اندران عورت ز مردان بیشتر

از مرد نه صد نه نود از هر هزاری در جنان

نه صد نود نه از زنان از هر هزاری در سقر

مردم که دوزخ روند سوزند آنجا سالها

موجب بگویم پیش تو بشنو ز من این مختصر

اسباب دوزخ جملگی بینی بدان با چار ضم

اندیشه کن در هر یکی جانان بکن کلی حذر

شهری که چار و کس بحق دائم بسوزد آن کسی

حقلی بسوزد اندران از فوت وقتی ای پسر

بخلی کند با هر کسی باشد متابع شهوتی

عجبی کند بر مردمان خود را بداند خوب تر

امرِ خدا ناروبجا باشد مصاحب فاسقان

تحقیر بکند بر اہل دین بر سائلان کردہ تہر (یعنی نشنیدہ ۱۲)

ترکِ جماعت ہم جمعہ عمداً تکبیر وجان من

نے رد سلامی او کند نمام باشد بے خبر

وا مے ستاند از کسے ہرگز نخواہد تا دہد

گوید تنابز در لقب کس را چہ بیند از بشر

(بہ گفتنی در لقب التنابز)

اندر مناہی جملگی بکند دلیری ہا بسے

مہمان بدارد دشمنے آید چو او را پیش در

نوحہ کند بر مردگان سینہ خراشد خد وخط

پارہ کند ہم جامہا یا خود تراشد موئے سر

بخورد ربوا او دائما در پس بدی گوید تر

بکند حسد بر جملگی از کبر نارد کس نظر

اسباب دوزخ بیحد ست گفتن شمردن کی توان

گر دو ہزاران از ہر ورق و فیتکہ گویم مختصر

تا گہ ازان دوزخ اگر مقدار یکسر سوزنے

گردد کشادہ در جہان میرند از گرمی بشر

بشنو از اول وصف را کان ہست آسلی ازہمہ

ماران درو چون اژدہا کژدم درو ہمچون شتر ۵۳

دُمہائے کژدم نیزہ ہا چون پر زہرہا گوناگون

پس ہست سی صد قلعہا در ہر دُمے پُر از زہر

۵۱

یعنی بشنیدہ تہر بانگ زدن وجھڑکنا

داشتن ۵۱ قال اللہ تعالی

واما السائل فلا تنہر ۱۲

۵۲ قولہ تعالی جل شانہ

ولا تنابزوا بالالقاب

۵۳ ۱۲ عن عبد اللہ بن

الحارث ابن جزء قال

قال رسول اللہ صلعم

ان فی النار حیات

کامثال البخت تلسع

احدہن اللسعۃ فیجد حموتہا

اربعین خریفا وان فی

النار عقارب کامثال

البغال الموکفۃ تلسع احد

ہن اللسعۃ فیجد حموتہا

اربعین خریفا رواہ احمد

من المشکوۃ ۱۲

گر زہر یک قلعہ فتنہ اندر جہان بیچارگی
تا شرق و غرب از بوئے او میرد کلی جانور

از ما نہادش در وچون کوہ عالی ہمچو قاف
در حال گردد آن جبل از رنگ ہم باریک تر

موجب بگویم یک سخن تا تو بیابی در جنان
امر خدا آری بجا کلی ز شہوت کن حذر

می باش خامش روز و شب سخنے مگو بیفایدہ
نرمی بکن با جملہ کس خدمت بکن مادر پدر

باب چہل و پنجم در بیان دہ سنن ابراہیم و مسایل متفرقات

دہ چیز دانی از سنن سنت خلیل پیشوا
واجب شدہ بر اتباع ہم مومنان جملہ بشر

در فرق کردن موئے سر از ناصیہ تا در قفا
مردم مخیر شد برین فرقے کند یا حلق سر

کعبہ رسیدی حلق کن باشی مخیر بعد ازان
در غیر کعبہ حلق را بہ آلا بداری خوب تر

سبلت بہ بر چو ابروان یا پست کن اے جانمن
حلقے در او جایز بدان نزدیک علما معتبر

مسواک میکن ہر وضو میچین ہمین موئے بغل
گر حلق بکنی ہم روا چیدن بود زان خوب تر

ختنه بکن فرزند را چون هفت ساله او شود
یابی ثوابے از خدا چندانکه ناید در حصر
حلقے بکن در شرمگاه باید نداری تا چهل
فارغ چو از حاجت شوی سنگے بگردان بادبر
اے از قضائے حاجت برائے ۱۲
آبے بکن اندر دهان هم آب بینی در وضوء
هر وه که گفتم پیش تو باد ش بکن اے نامور
قصد لواطت چون کند کس با کنیزک یا حرم
باشد روا ور اکشد دفعے کند از خود ضرر
باشد روا منکوحه را هم شوی کشتن در شرع
در حیض چون قصدے کند خوفے ندار واز قذر
هم همچنین باشد روا گر قصد کشتن کس کند
ور اکشد پیشش ازان واجب نه چیزے هل بدر
پنجے بدان از موذیان باشد در حل و حرم
کژدم چهارم موش هم اندر مشارق کن نظر
زاغ وحداة و کلب هم مردم گزه و هر ساعتے
هر پنج را موذی بدان موذی بکش حکم خبر
هر جا که بینی موذیے آدم بود یا جانور
در حال کش هم در زمان هرگه بروپائی ظفر
گر بہ کبوتر را کشد قیمت نصابش ده درم
با خود زیانے او کند اکثر چو آید در حجر

سلہ
در حدیث آمده
که اگر گربه دهقانه
نقصان کند بر
او نقصیب باید کرد
کاز و باز آید یعنی
عذاب و سختی بر گربه
باید کرد و اگر از ان
نیز در گذرند این
افضلتر بینکهاست
چونکه رسول خدا
فرموده ارحموا
ترحموا یعنی رحم
کنید بر خلق خدا
تا رحم کرده شوید
شما ۱۲
نور محمد

جایزہ بدان کشتنش ہمراں بحلقش کاردے
اما اگر کس بگذرد یابد ثوابے بیشتر

در حرّہ خواہی تا دہی از فرج بیرون آب را
رخصت طلب کن جاریہ اذنش ز مولی معتبر

اسقاط کردن حمل را جائے نباشد چون درو
کردند بعضے رخصتے گر تو بداری خوب تر

مہ خوان بنجومے آن قدر تا تو بدانی وقت را
تزویج کردن قبلہ ہم دیگر برفتن در سفر

بستان ہدایا چون کسے بدہد ترا بہر خدا
قاضی چو باشی یا ملک از ہدیہ ہا می کن حذر

سلطان فتوحی چون دہد فی الحال بستان ہیچ کن
تا و چہ بینی رد مکن این نوع باشد دوست تر

ردّ فتوحے گر کنی گردی بفاقہ مبتلا
ردّ فتوحے کردہ اند بعضے مشایخ نامور

چون تو بیائی از سفر یک سر بخانہ در مرو
اوّل خبر کن سوئے شان انگہ بیائی صحن در

کہنہ چو بینی مصحفے سودہ شدہ ہم ریختہ
در جامہ پیچ و دفن کن چو مُردگان اندر قبر

مصحف مبر در لشکرے عورت کہ باشد حرّ دم
لشکر کہ دارد قوّتے این ہر دو را آنجا مبر

آبے خورانی ہیم شب فرزند تشنہ بازنے
جملہ گناہان عمر تو مغفور گردد ہم بدر

رنجے کہ بینی ساعتے بہر عیال و نفس خود
ہم صدقہ باشد نزد حق یابی جزائے بیشتر

ظالم ستاند یک درم خواہ از تعدی یا ستم
یابی تو لبے از خدا مقدار از دینار زر

از خمر دنیا چون خوری دیباج پوشی یا حریر[۵۱]
جامہ نیابی در جنان آنجا نیاشامی خمر

پرکالہ یابی جابجا افتادہ اندر کوچہا
چینی بسے یک جا کنی یا خستہ باشد از تمر

از زرع چینی خوشہا بعد از درودن خصم او
پوست انار و خربزہ جمعے کنی از در بدر

چیند بگیرد نفع آن باشد مباح و ہم روا
برداشت چون شد ملک او در ملتقط[نام کتاب در علم فقہ ۱۲] بکن نظر

اندر زمینے چون کسے گاوان نشاند یا غنم
سرگین[۵۲] شود بیحد جمع پاچک ہمانجا یا بعر

خصمش نخواہد جمع گر سنجلے کند بر مردمان (در ہندی اوپلہ اردو ہوگن را گوئید ۱۲)
جائز نباشد غیر را اندک بچیند بیشتر

بادام و شکر چون کسے بدہد کسے را بہر آن
بکند نثارے بر شہان یا بر عروسے ماہ چہر

---

۵۱ عن عمرؓ و انسؓ وابن الزبیرؓ عن نبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم من لبس الحریر فی الدنیا لم یلبسہ فی الآخرۃ ۱۲ وعن ابی عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انما یلبس الحریر فی الدنیا من لا خلاق لہ فی الآخرۃ ۱۲ من المشکوٰۃ

۵۲ سرگین اسپ و شتر و نحو وغیرہ ۱۲

نورمحمد

خوردن نباید داشتن او را روا چیزے ازان
چیدن نباشد ہم روا بادام باشد یا شکر
خلقے بچیند ہم خورد زان لوز و جوز و چلغوزه
باشد حلال و ہم روا بشنو ز من اے شه پسر
مالے بسیار و چون کسے بر مردمے از بہر آن
تا او دہد صدقه بسے ہر جا که بیند مفتقر
او را حرام ست بیشکے زان مال خوردن یکدرم
درویش باشد گرچه او این ہر دو در خانی نگر
خواہد معلم اجر چون یا خود مؤذن از اذان
جائز نباشد در شرع مشروط باشد چون اجر
برداشتن از مائده زله حرام ست بیشکے
گر خصم گوید ارفعو بر دار خوش خرم بخور
چون تو کسے مہمان شوی در طعم او بخشش مکن
جز استخوان سگ را مده جانان من چیزے دگر
مردار باشد پوستے پیش از دباغت بیع او
جائز نباشد در شرع ہم بیع اشعار بشر
چون تو ببینی مردمے گل میخورد منعش بکن
فرعون و ہامان بلدگر خوردند گلها بیشتر
برده خری چون گل خورد باریک بینی سوئے او
یا خود نشانے چوب لت اندام او آید نظر

سے ۵۱ یعنی کسے را که مالک برائے
نثار بخشید آنرا از ان خوردن
و برداشتن و چیدن روا نباشد
و دیگر مخلوق را حلال و روا ست
۱۲ سے ۵۲ اے یک مسئله شمار
که بالا گذشت دوم این سپردن
مال برائے صدقه که آنهم بهمین مثال
ست فقال ۱۲ سے ۵۳ لا یحل
للمؤذن والمعلم اخذ الاجر وقیل
الفتوی فی تعلیم القرآن
علی الجواز ۱۲ سے ۵۴ یعنی اگر
صاحبش گوید که ارفعوا یعنی
بردارید و بخورید ۱۲ سے ۵۵
قلب منافقت اے چون
مہمان کسے شوی ۱۲ سے ۵۶
یعنی علامت ضرب
چوب یا لت بر اندام او نظر
آید مشتری را باید
که بر دو کنند ۱۲

دیگر کنی زکل طمعها از دیگران بیجد خورد
ردی بکن زین عیبها اندر خلاصه می نگر
مسجد چو بینی تنگ تر باشد زمین چپ و راست
بستان ز خصمان زور کن قیمت بده هم سیم و زر
اصحاب احمد مصطفی از بهر کعبه هم چنین
واو ند قیمت خصم را اکرو ند قدرے هم جبر
ناقص قبائے چون کنی از بهر مومن مسلمے
تنها شوی مغفور تو خواندم چنین اندر خبر
کامل قبائے چون کنی از جان و دل اے جانمن
پوشی لباس مغفرت از خویش هم مادر پدر
تا میتوانی جان من بر مومنان تعظیم کن
فاسق چو بینی مبتدع می کن اهانت بیشتر
چون مدح فاسق کس کند عرش خدا لرزد چنان
گوئی که افتد بر زمین بکند جهان زیر و زبر
بینی چو فاسق مبتدع او را اهانت کن بسے
ایمان بود اندر دلت خوفے نه فردائے خطر
توفیق گر باشد ترا کارے بکن تعجیل تر
این وقت را دان نعمتے هر ساعتے وارد ثمر
امروز گر طاعت کنی فردا ترا باشد جزا
چون تو کنی عصیان خطا یابی سزائے در سقر

گر طلبے از صدق دل خواہد کہ یابد راہ حق
چون صبر بکنی پیشکے باشد چو سنگے سیم و زر

گر راہ خواہی سوئے حق از صدق پیوندی در او
باید درون خویش را خالی کنی از کس دگر

دربیان مناجات وختم کتاب گوید

یارب مرا گردان چنان از راہ لطف و رحمت
مسکین شمارم اغنیاء شاہان بیارم در نظر

باشم تونگر دل چنان از کس نخواہم حاجتے
فارغ نشینم شاد و خوش بیرون نیایم پیش در

راضی بفقر و فاقہ ہم باشم بکنجے اندرون
ممنون منت سفلگان مارا مگردان تا حشر

از بہر روزی رزق ہم وقتے پریشان دل مکن
یارب بدہ صبرم چنان جز تو نخواہم کس دگر

یارب بحق مصطفیٰ ہم انبیاء و اولیاء
گردان چنان این تحفہ را مقبول گرد و بحر و بر

(...بقبول گردد)

عاشق بر و جملہ جہان اندرون جان خود
بکنند پاکان جائے او دارند بالا چشم و سر

الفت چنان دہ خلق را جز این نخواہد ہیچ کس
ہر جا کہ بیند مر ورا تعویذ او این مختصر

۱ھ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام انما الغنی عن النفس ۱۲

۲ھ اے ہر جا کہ مردی این مختصر را ببیند تعویذ خویش سازد ۱۲ مولوی محمود

رنجے کشیدم مدتے ہا ہم دردہا چون درد زہ
تا من بزادم اینچنین بکرِ معانی نامور

نظرے چو بکنی اندرو بینی سلوک و پندہا
ہر جنس درو ے حکمتے فقہ و کلام و ہم خبر

تالیف چون بکند کسے یا خود نویسد داستان
جز مثنوی ناید نکو تحفہ نوشتم یک شعر

اصحاب علم و معرفت ہر گز کہ بینند سعی او
عیبش نہ گیرند بہر حق ہم راست بکنند زود تر

خود عیب دارم جملگی جز عیب فن ہیچ نے
صد عیب یابی ہر سخن ہر گز نہ بینی یک ہنر

کردم ہوس چون زاغکان رفتار کبکان تا کنم
برباد شد رفتارِ من گشتم خجل ہم منکسر

گر یک سخن زین جملگی آید قبول نزدِ حق
تا زم چو شاہان در جہان گردم بجہان مفتخر

دارم امیدے از خداوند چون این صاحبدلے
بکند نہ دل مارا دعا یابم نجاتے در قبر

ابیات گفتم جملگی ہفتصد بران ہفتاد و شش
ابواب او پنج و چہل اندر حساب ہم حصر

ہفتصد نود پنج و دگر ہجرت محمد مصطفےٰ
عاشر ربیعِ آخرین وقتِ ضحے روزِ قمر

نقل

منقول ست که حضرت امیر المومنین رضی الله عنه بیست و هفت نوع از بنی آدم مسوخ شده از
مرد و زن بیک روایت بیست و چهار و بر روایتی دیگر هفده نزد و اصح آنست که فیل معلم
بود و عنکبوت زنی بود که از حیض غسل نمیکرد و دایم جنب بود و ریاه مردی بود فتنه انگیز و
خیانت میکرد و خرچنگ هفده مرد بودند از بنی اسرائیل و از مائده عیسی علیه السلام طعام خوردند لیکن
ایمان نیاوردند لاکن پشت زنی بود که باداماد خود فساد میکرد و زنبور زنی بود که با شوهر خود جنگ
میکرد و خرگوش زنی بود هر سال مراه که منقطع نه دزدی میکرد و عقرب مردی بود که دایم الاوقات قمار
میکرد و کفنهای مرده میدزدید و سوسمار مردی بود غارتگر مال مردم می خورد و خوک چهل تن از بنی
اسرائیل بودند و عملهای بد میکردند و امر خدا را اخلاف کردند. و میمون قومی از بنی اسرائیل بودند
و بوم مردی منکر بود و می گفت خدا را حکم بر من نیست و کلاغ مردی بود و پیشه ها می آمد
و دارا حیف می انداخت. و موش زنی بود که دایم رقص می کرد و شعر میخواند و طوطی مردی بود
دلال و برده فروشی و ریا میکرد و سود میکرد و سود میخورد و در سود و معامله دروغ میگفت و قمری
زنی بود که دایم خود را از زیب و زینت می داد. و برمردمان جلوه میکرد. تمام شد

خاتمة الطبع که فایده فهرست مجمل می بخشند

بعد حمد بیحد خالق جن و بشر و پاینده انجار شور سنان چون شهد و شکر مرده بید الاراضی
را از باران رحمت خویش پاینده اخضر و احمر و دینه درود چون ریحان جنان بر روح
پرفتوح خاصه سولان نور عرش و آسمان شاهنشاه دو جهان شفیع مجرمان معجزنمای اقتربت الساعة
انشق القمر سلطان الرسل پادشاه بحر و بر احمد مجتبی محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

مخفی و محتجب مباد آکه این رسالهٔ شریفه و عجالهٔ منیفه که مصنفش لبها خون جگر خورده و
همچون نام خودش تحفه نصایح برآورده و بابوابش از توحید و ارکان ایمان و عقاید و
عقوبت قبر و ذکر جنت و جهنم و بیان علم و عمل و غسل و تیمم و زکوٰة و صلوٰة و روزه و حج
و عقوبت تارک الصلوٰة و زکوٰة و زراعت و تلاوت قرآن و کسب و قناعت و نکاح و
آوردن عروس بخانه و آداب مجامعت و آداب آب خوردن و جامه پوشیدن و ذکر وقت
خفتن و بیع و شرا و صحبت سلطان و اغنیا و حسن خلق و حقوق همسایگان و حقوق والدین
بر فرزندان و وداد و سند قرض و کلام و سکوت و غیبت و تهمت و عطسه و سوگند و خشم و تکبر و
عجب و عیوب و غیرت و اخلاص و ریا و عبادت و توکل و رضا و خوف و رجا و صبر و
شکر و توبه و زهد و بخل و سخا و ایثار و امساک و تواضع و خلق حسن و نفع رسانیدن خلق و حلم
و غضب و امر معروف و نهی منکر و سماع و رقص و سرود و لاغ بازی و نرد و شطرنج و ذبح
و خوردن جانوران و بیان ماهها و روزها و خاصیت سعد و نحس و بیان پیری و جوانی
و رنج و زحمت و علت و محنت و مصائب و تعزیت و احکام شهادت و اسباب بینوائی
و مدبری و بیان توانگری و موجبات بهشت و دوزخ و بیان ده سنن حضرت ابراهیم
علیه السلام و ختم کتاب سعی بلیغ بکار برده کرات و مرات از بهارستان مطبع
شناوایی ها یافته پیش نظر مشتاقان خویش رنگین اداییها نموده اما سیرابی
مشتاقانش نگشت و این گلعذار رعنا غنچه وار پرده انزوا برخ کشیده امید
که خواهشمندانش از شمیم روح افزائش دماغ جان را معطر سازند و
بالله التوفیق

تمّ الکتاب بعون الملک الوهاب

فقیر الله خوش نویس وزیرآباد